

Karlova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

Petra Zabilanská

**Amatérské divadlo ve veřejném prostoru českého maloměsta
druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Formování, činnost
a sociální zázemí divadelních spolků ve Mšeně a Mnichově
Hradišti v komparativní perspektivě**

Amateur theatre in the public space of Czech small town in the time of second half of 19th and first half of the 20th century. Shaping, working and social background of theatre associations in Mšeno and Mnichovo Hradiště in a comparative perspective

Praha 2014

Vedoucí práce: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Poděkování

Můj největší dík za pomoc a trpělivost s vytvořením této práce patří panu profesorovi PhDr. Eduardovi Kubů, CSc.

Dále děkuji Václavu Novákovi, Jiřímu Fantovi, Františku Černickému a Spolku divadelních ochotníků Tyl za poskytnuté materiály, bez kterých bych se při zpracování této práce neobešla.

Opomenout nemohu ani vstřícné pracovníky ze Státního okresního archivu v Mělníku, ze Státního oblastního archivu v Praze a z Muzea v Mnichově Hradišti.

Konečný dík patří mé rodině za podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracovala samostatně, použila jsem pouze podklady (literaturu, SW, atd.) citované v práci a uvedené v příloženém seznamu a postup při zpracování práce je v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

ve..... dne..... podpis.....

Anotace

Práce se zaměřuje na formování a činnost amatérských divadelních spolků maloměsta ve středních Čechách druhé poloviny devatenáctého a první poloviny dvacátého století, a sice divadelních spolků ve Mšeně a Mnichově Hradišti. Sleduje jejich místo v kontextu vývoje české národní společnosti, a to jak v oblasti kultury, tak i hospodářství a politiky. Autorka postupuje od analýzy sociální kompozice spolku a jeho klientely ke zkoumání programů jednotlivých sezon, jejich proměn a ohlasu. Divadelní spolky nahlíží jako součást veřejného prostoru. Největší pozornost je věnována historii ochotnického spolku Mácha a Tyl, jsou zde zachyceny počátky divadelní činnosti, její vývoj během devatenáctého a dvacátého století, způsob ochotnické práce, budovy a repertoár. Práce ukazuje, že se činnost ochotnických spolků neomezovala pouze na hraní divadla, ale nedílnou součástí byla i funkce divadla jako média, poučování a vzdělávání spoluobčanů a v neposlední řadě také charitativní funkce.

Klíčová slova

amatérské divadlo, česká národní společnost, Národní obrození, veřejný prostor, spolky, kultura maloměsta, každodennost

Abstract

This thesis focuses on how amateur drama groups in provincial towns were formed and how they operated. The time period under consideration is the second half of the 19th century and the first half of the 20th century. The theatre groups examined are from two towns; Mšeno and Mnichovo Hradiště. The position of these groups is traced in relation to the development of culture, economy and politics within Czech society. The author analyses the social makeup of such groups and its audiences. After examining the productions the groups had for individual seasons, the ways in which these productions have changed are examined, as well as what responses they received. The drama groups are looked upon as being part of public space. Most of the attention is focused upon the history of the group “Mácha a Tyl“, beginning with its early activities, moving on to its development in the 19th and 20th century, and looking at the manner in which its amateur work, its repertoire and the buildings are used. In closing, this thesis demonstrates that the activities of these amateur drama groups were not only concerned with acting. An integral function of theatre was also to be a medium, to instruct and educate fellow citizens, and to function as a charitable organisation.

Key words

Amateur theatre, Czech national society, the National Revival, public space, groups, provincial town culture, everyday life

Obsah

Úvod.....	7
1. Ochotnické divadlo ve Mšeně.....	15
1.1.1. Vznik spolku divadelních ochotníků ve Mšeně.....	15
1.1.2. Obnovení činnosti divadelních ochotníků na radnici ve Mšeně.....	16
1.1.3. Dopad světových válek na ochotnické divadlo ve Mšeně.....	19
1.1.4. Poválečný vývoj ochotnického divadla ve Mšeně.....	23
1.2. Stanovy.....	24
1.3. Divadelní hry.....	28
1.4. Herci, funkcionáři spolku.....	32
1.5. Finance.....	35
1.6. Budovy.....	37
2. Ochotnické divadlo v Mnichově Hradišti.....	40
2. 1. 1. Vznik spolku divadelních ochotníků v MH.....	40
2. 1. 2. Stavba nové radnice.....	42
2. 1. 3. Dopad světových válek na ochotnické divadlo v MH.....	45
2. 1. 4. Poválečný vývoj ochotnického spolku v MH.....	49
2. 2. Stanovy.....	51
2. 3. Divadelní hry.....	53
2. 4. Herci, funkcionáři spolku.....	56
2. 5. Finance.....	59
2. 6. Budovy.....	62
Závěr.....	66
Prameny a literatura.....	70
Přílohy.....	74

Seznam zkratek

zl. – zlatý

kr. – krejcar

MH – Mnichovo Hradiště

KaSS – Kulturní a společenské středisko

ÚMDOČ – Ústřední matice divadelních ochotníků československých

SDO – Soubor divadelních ochotníků

DS – Divadelní soubor

ML – Mělnické listy

TJ – Tělocvičná jednota

č. – číslo

d. v. – datum vydání

str. – strana

roč. – ročník

inv. č. – inventární číslo

sign. – signatura

kart. – karton

SOA – Státní oblastní archiv

OÚ – obecní úřad

č. p. – číslo popisné

Úvod

Význam divadla pro utváření české společnosti

Divadlo bylo pro život obyvatel českých měst za národního obrození i v druhé polovině 19. století významné, podíl českého ochotnického divadla na demokratizaci života ve městech a také v růstu kulturní úrovně jejich obyvatel byl značný. Každé české představení ve městě bylo považováno za úspěch českého národního hnutí.¹ Jak vysvítá z žádostí podávaných guberniu, ochotnické divadlo bylo nejprve sociálně podpůrnou institucí, chtělo přispívat na chudé, poskytovat zábavu a také šířit českou řeč. Divadelní činnost nemotivovaly jen charitativní důvody, ale zdůrazňováno bylo také výchovné a vzdělávací poslání. Stránka umělecká se obvykle ocitala na posledním místě, ale tím nemůže být význam ochotnického divadla snižován, spíše naopak stoupá.² Význam českého divadla této doby leží především v jeho usilování vlasteneckém, v šíření národní ideologie a je možno konstatovat, že tuto roli splnilo, což ostatně připomíná divadelní původ naší hymny.³ Ochotnická divadelní činnost posilovala komunikaci uvnitř měšťanské pospolitosti a tím nepřímou připravovala půdu pro pozdější úspěch národní agitace přicházející z centra. Právě města s tradicí ochotnického divadla obvykle také od počátku podporovala aktivity vlastenců kolem Časopisu Českého muzea a Matice české.⁴ Už před polovinou 19. století se jednou z mužských zábav, ale i prosazování zájmů, stávalo spolkaření, zatímco ženy z malých měst často ještě pořádaly tradiční přástky a dračky, hrálo se ochotnické divadlo a ve větších městech se v době biedermeieru pořádaly domácí bály, dýchánky a společnosti.⁵ Prostřednictvím spolků docházelo k ovládnutí zájmových polí, která byla předtím vyhrazena jednotlivcům a nyní se dostávala do veřejného diskurzu společného zájmu. Prestižní oblast, v níž se vytvářela vysoká

¹ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. 410 s. ISBN 80-200-0782-2., str.103an.

² VONDRÁČEK, Jan. *Dějiny českého divadla. Doba předbřeznová 1824-1846*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 490, [ii] s., [46] s. obr. příl. Knihovna divadelní tvorby, str. 119

³ NÁRODNÍ GALERIE. Sympozium. *Divadlo v české kultuře 19. století: sborník symposia poř. Ústavem teorie dějin umění ČSAV a Nár. galerií v Plzni 10.-12. 3. 1983*. Praha: Národní galerie, 1985. 351 s. Studie a materiály / Nár. galerie ; str. 46

⁴ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost* [online]. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999, 275 s., barev. fot. ISBN 8020408096, str. 216

⁵ KLADIWA, Pavel, ed. a ZÁŘICKÝ, Aleš, ed. *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918: výstup z vědeckého semináře, pořádaného katedrou historie a Centrem pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd České republiky v Praze ve dnech 6. a 7. listopadu 2008 v prostorách auly Ostravské univerzity*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7368-688-8. str. 32

kultura nové občanské veřejnosti a občanské společnosti, pokryla řada spolků různých uměleckých žánrů.⁶

Téma

Tato práce je příspěvkem k dějinám amatérských divadelních spolků maloměsta ve středních Čechách, ale také i k dějinám dvou malých měst Mšena a Mnichova Hradiště.

Město Mšeno se nachází v okrese Mělník, cca 15km od Mělníka. Je označováno za vstupní bránu Kokořínska. Nejstarší dochovaná písemná zmínka o Mšeně pochází z roku 1306. Od roku 1804 mělo městečko kolem 2000 obyvatel, tento počet se až do roku 1945 téměř neměnil.⁷ Mšeno lze charakterizovat jako řemeslnicko - zemědělské město, od konce 19. století také jako letní letovisko a turistické centrum. Na počátku 20. století bydlelo ve Mšeně 2099 Čechů a 2 Němci. Byla zde sladovna, mlýn a 2 pily.⁸

Mnichovo Hradiště (dále MH) leží v okrese Mladá Boleslav, cca 14km od Mladé Boleslavi. První písemná zpráva o Mnichově Hradišti je z roku 1279. Mnichovo Hradiště bylo od roku 1624 až do roku 1945 v držení Valdštejnů. Na počátku 19. století mělo Mnichovo Hradiště asi 3400 obyvatel a 350 domů. Patřilo k tradičním městům se zemědělsko-řemeslným charakterem, ale na rozdíl od Mšena, se zde pozvolna v souvislosti s průmyslovou revolucí rozvíjel také průmysl.⁹ Na počátku 20. století bylo v MH 4000 obyvatel s výlučně českou národností. Nacházela se zde drobná železářská výroba, výroba vagonů, bot, tiskárna, cukrovar, pivovar, mlýn, pila, dvě cihelny a kamenolom.

Obě města se sobě tedy podobají, jde o maloměsta s vazbou na okolí a s malým průmyslem s venkovským zázemím a tudíž zde mají obyvatelé potřebu spolkařit.

Struktura práce

V první části této práce jsou představeny dějiny ochotnického souboru Mácha ve Mšeně, následující je věnována dějinám ochotnického souboru Tyl v Mnichově Hradišti.

Pokusím se zde zodpovědět otázku, jakým způsobem fungovalo divadlo v devatenáctém století a chci také ukázat, jak se divadlo proměnilo ve století dvacátém.

Pozornost věnuji repertoáru, zázemí, financím i sociální struktuře herců.

⁶ KLADIWA, Pavel, ed. a ZÁŘICKÝ, Aleš, ed. *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, c. d., str. 122

⁷ TICHÝ, Josef. Kapitoly z kroniky českého města, 600 let Mšena. Vydal MNV Mšeno, 1967, E-6*77221, str. 55

⁸ PFOHL, Ernst: Orientierungs-Lexikon der Tschechoslowakischen Republik. Reichenberg 1922

⁹ BUDIL, Vladimír, HNÍZDIL, Stanislav a ČERVINKA, Jozef. 700 let Mnichova Hradiště: 1279 - 1979.

Mnichovo Hradiště: Městský národní výbor, 1979. 118 s.

Rozsáhlou část práce tvoří přílohy se seznamy divadelních her hraných ve Mšeně a v Mnichově Hradišti a seznamy herců a funkcionářů činných v těchto spolcích, které jsem pro Mšeno zpracovala a pro Mnichovo Hradiště zčásti převzala z práce Lenky Procházkové přímo pro účely této práce.

Charakteristika literatury a pramenů

Výchozím dílem mé práce byla publikace Jana Císaře a kolektivu *Cesty českého amatérského divadla (Vývojové tendence českého neprofesionálního divadla od národního obrození po dnešek)*, ve které autoři zmapovali dějiny amatérského divadla obecně a vcelku. Autorský kolektiv se zde snaží postihnout ty nejdůležitější rysy, které v dané časové etapě utvářely rozhodující směr českého amatérského divadla, jeho podobu a smysl. Všechny kapitoly mají na zřeteli kontexty společenské, politické, kulturní, a také organizační základnu amatérské činnosti.¹⁰

Důležitou monografií pro obecný přehled k této práci byla kniha Františka Černého, ve své době asi nejvýznamnějšího divadelního historika, který dodnes nebyl v díle překonán, a to *Kapitoly z dějin českého divadla*. V této knize shrnul výbor ze studií o českém divadle, které publikoval od šedesátých let doma nebo v zahraničí. Pro mě byla nejnosnější studie s názvem *Místo divadla v životě českých měst v 19. století*, kde František Černý zasazuje divadlo do kontextu každodenního života obyčejných lidí a do kontextu utváření kultury ve městě. Ve výčtu ochotnických divadel měšťanského rázu v prvních letech 19. století neopomněl jako jeden z mála uvést také Mšeno u Mělníka.¹¹

Dále jsem se inspirovala znovu Františkem Černým a jeho *Divadelním životem v Jaroměři v letech 1819 - 1918*. Ta se zabývá dějinami amatérského i profesionálního divadla na maloměstě. Ukazuje obraz divadelního dění ve středně velkých českých městech a to, co divadlo dávalo jejich obyvatelům.¹²

Dějiny SDO Mácha nebyly dosud komplexně zpracovány v žádné publikaci. Pouze je možné nalézt toto heslo v knize Jiřího Valenty *Místopis českého amatérského divadla*. Cílem této práce

¹⁰ CÍSAŘ, Jan et al. *Cesty českého amatérského divadla: vývojové tendence*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998. 444 s. ISBN 80-7068-129-2.

¹¹ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. 410 s. ISBN 80-200-0782-2.

¹² ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 397 s. ISBN 80-200-1074-2.

bylo zachytit stopy historického i současného působení ochotnických souborů v jednotlivých místech České republiky, ukázat jejich místní i dobová specifika a doložit tak význam tohoto různorodého, spontánního a velmi široce rozvětveného jevu pro kulturní a společenský život každé obce, a tím i celé země. Tato encyklopedistická monografie vychází z prací regionálních – místních autorů, povětšinou členů spolku či jejich příznivců, tedy amatérských historiků a je tedy nutné provést kritiku jejich místních zdrojů¹³. Další zmínka o existenci tohoto spolku se objevuje v práci Jana Ladeckého *Příspěvky k dějinám českého divadla*, vydané v roce 1895, ve které se věnuje českým ochotnickým divadlům v páté kapitole a zaměřuje se zde hlavně na zmapování sítě ochotnických spolků, na jejich počátek, datum schválení stanov, kapacitu divadelního sálu a funkcionáře v době, kdy tuto práci psal.¹⁴ Také bych neměla opomenout publikaci Josefa Tichého *Kapitoly z kroniky českého města, 600 let Mšena*, ve které je divadlu věnována samostatná část zabývající se kulturou ve Mšeně.¹⁵

K dějinám tohoto spolku byl také vydán *Pamětní spis k jubilejní oslavě 120letého trvání Ochotnického divadla ve Mšeně u Kokořína*¹⁶, který přímo vychází pouze ze zápisů v Pamětní knize a dnes je již považován za vydaný pramen.

Historie SDO Tyl se v naší historiografii objevuje častěji, také v již zmiňované publikaci Jiřího Valenty a Jana Ladeckého. Dále v knize Jakuba Rydvana *Ve službách Thálie*, tuto práci si dovoluji označit za předchůdce již zmiňované encyklopedické monografie Jiřího Valenty *Místopis českého amatérského divadla*. Cílem této práce bylo také monitorovat všechny soubory divadelních ochotníků na našem území od jejich počátků až po dobu, kdy tato práce byla vydána.¹⁷ V publikaci Jana Vondráčka *Dějiny českého divadla*, předního divadelního historika, autor sleduje vývoj novodobé české divadelní kultury od prvního českého představení "Knížete Honzika" r. 1771 v Kotcích až po uzavření Teissingrova divadla v Praze roku 1824. Autor zahrnuje do svého pohledu na divadelní dějiny všechno, co se událo v té době v Čechách a na Moravě na divadle profesionálním i ochotnickém, v činohře, opeře, operetě, baletu i v divadle loutkovém. Hlavní význam práce je v bohatství a autentičnosti shromážděného

¹³ VALENTA, Jiří, ed. a ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, ed. *Místopis českého amatérského divadla*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2001-2002. 2 sv. ISBN 80-7068-144-6.

¹⁴ LADECKÝ, Jan, ed. *Příspěvky k dějinám českého divadla; zároveň Seznam předmětů divadelního oddělení Národopisné výstavy československé roku 1895*. Praha: Divadelní odbor, 1895. 198 s., [2] l. obr. příl.

¹⁵ TICHÝ, Josef. *Kapitoly z kroniky českého města, 600 let Mšena*. Vydal MNV Mšeno, 1967, E-6*77221

¹⁶ DS MÁCHA, *Pamětní spis k jubilejní oslavě 120letého trvání Ochotnického divadla ve Mšeně u Kokořína (1804 – 1924)*, 17 s., vydaly Českomoravské tiskařské podniky v Mladé Boleslavi

¹⁷ RYDVAN, Jakub, ed. a TALÍK, Vojtěch, ed. *Ve službách Thálie: české divadlo ochotnické: soubor dokladových statí*. [I. díl. 1. vyd. V Olomouci: Hanácká knihtiskárna, 1944. 237 s.

faktografického materiálu; zvláště cenné jsou nově objevené doklady o censurní praxi po josefinského období, dokumenty o sociálním postavení herců, nové materiály z tehdejšího tisku českého i německého. Druhý díl dějin nebyl pro autorovo úmrtí dokončen. K jeho dopsání však bylo použito materiálů jím shromážděných. V osmi částech knihy jsou rozpracována historická období "Vlády Polavského, Kainze a Štěpánka ve Stavovském divadle 1824-1934", "Ochotnických divadel 1824-1834" a "Stavovského divadla za správy Jana Augusta Stögra 1834-1840". Dále pak je uváděna činnost kočujících divadelních společností v Čechách a ochotnických divadel v letech 1835-1846 i "Druhé období Stögrovo v Praze 1840-1846". Poslední dvě části knihy pojednávají o pokusu o osamostatnění českého divadla v letech 1844-1846 a o divadelním úsilí na Moravě v době předbřeznové.¹⁸ V práci Heleny Průškové *Můj dům, můj hrad* je divadlu v MH věnována celá kapitola. Kniha ukazuje každodenní život obyvatel Mnichova Hradiště a okolí, život řemeslníků, konšelů, purkmistrů, učitelů, farářů a vzájemné vztahy mezi nimi. Věnuje se také barokním stavbám a domům v MH.¹⁹ Zmínky o ochotnickém divadle nalezneme také v publikaci *700 let Mnichova Hradiště*. Tato práce přináší pohled do minulosti k významným událostem města MH od první dochované písemné zmínky, až do dob konání oslav. Práce ochotnického divadla byla pro občany města významná v oblasti veřejného života, a proto ji tedy neopomenuli ani při oslavách výročí.²⁰ V neposlední řadě se problematice ochotnického divadla v MH věnovala Lenka Procházková ve své bakalářské práci *Divadelní život v Mnichově Hradišti v letech 1833 – 1918*²¹, kde dějiny SDO Tyl zasadila do kontextu kočovných divadelních společností a jiných občanských spolků působících v MH.

Sami ochotníci ke svým dějinám napsali pamětní publikaci *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti*.²² Osu výkladu obou pamětních spisů k výročí spolku tvoří kronika, autoři zde nepracují analytickým způsobem, neinterpretují, ale doplňují další dění.

Výchozí situace pro zpracování tohoto tématu je u obou zkoumaných spolků rozdílná. Pro SDO Mácha archivní prameny téměř nejsou dochovány, neboť pro starší období byly častými požáry

¹⁸ VONDRÁČEK, Jan. Dějiny českého divadla. Doba předbřeznová 1824-1846. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 490, [ii] s., [46] s. obr. příl. Knihovna divadelní tvorby.

¹⁹ PRŮŠKOVÁ, Helena. Můj dům, můj hrad. 1. vyd. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2006. 151 s., [14] s. obr. příl. ISBN 80-239-8279-6.

²⁰BUDIL, Vladimír, HNÍZDIL, Stanislav a ČERVINKA, Jozef. 700 let Mnichova Hradiště: 1279 - 1979. Mnichovo Hradiště: Městský národní výbor, 1979. 118 s.

²¹ PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mnichově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav.

²² Pavel Štěpán, *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti*, Mnichovo Hradiště 1983

zničeny a pro novější období se ztratily (naposledy byly uloženy u pana Vitouše ve Mšeně a po jeho smrti už se nedohledaly). V případě Mnichova Hradiště je pro činnost tohoto spolku je dochována široká pramenná základna, avšak až od roku 1864, do té doby jako jediný zdroj slouží svědectví paní Františky Mrázové. Tedy co se prvopočátků obou divadel se týče, jsou si oba položeny na roveň, oba se opírají pouze o svědectví pamětníků, což je velmi problematické. Tento pohled zpět do minulosti založený na individuálních vzpomínkách je ovlivněn vlastním já a mou rolí ve spolku a tudíž pamětníci vidí pouze ty pozitivní stránky.

Prameny institucionálního charakteru k dějinám ochotnického divadla ve Mšeně jsou uloženy ve Státním okresním archivu Mělník, ve Státním oblastním archivu v Praze a v Národním archivu, archivní fond k tomuto spolku neexistuje. Materiály vzniklé z činnosti spolku – *Pamětní kniha SDO Mácha (1875 – 1942)*²³ a útržkovitá sbírka historických plakátů je v majetku spolku u pana Václava Nováka ve Mšeně. Tato jediná dochovaná Pamětní kniha se začala psát v roce 1875, v této době do ní byly doplněny informace o počátku spolku z paměti předků, tudíž je třeba k tomuto materiálu přistupovat s obezřetností, avšak jiný zdroj k počátku divadelního života ve Mšeně se nedochoval. Pamětní kniha SDO Mácha nemá očíslované strany a končí se rokem 1942, proto bude citována jako Pamětní kniha SDO Mácha bez dalšího.

V rámci rešerší k této práci jsem studovala fondy ve Státním okresním archivu Mělník, např. nezpracovaný fond Archiv města Mšena, matriku cizinců obce Mšena, radní protokol, nezpracovaný fond KaSS Mšeno a další, avšak s negativním výsledkem.

Pro sestavení sociálního statusu členů spolku jsem využila fond Matrik ve Státním oblastním archivu v Praze.

K dějinám divadla v Mnichově Hradišti se institucionální prameny nacházejí ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi. Archivní materiály vzniklé z činnosti spolku jsou uloženy v Muzeu města Mnichovo Hradiště v uspořádaném fondu s názvem Divadelní spolek Tyl. Tento fond čítá 7 kartonů s chronologicky řazenými materiály datovanými do roku 1930. Obsahuje sbírku historických plakátů, korespondenci, zápisy ze schůzí a valných hromad a účty. Soubor plakátů je evidentně neúplný, neboť mezi účty se nachází vyúčtování k divadelním hrám, ke kterým plakáty chybí (např. Librcoul v Krkonoších 1869, Paličova dcera 1870 a další). Podklady k pozdějšímu období se nacházejí v majetku divadelního spolku, avšak jsou neuspořádané, vhodné k další samostatné studii. V držení spolku je také Pamětní kniha spolku

²³ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*, uložena u pana Nováka ve Mšeně

divadelních ochotníků v MH (20. 6. 1886 – 1998).²⁴ K oběma dochovaným pamětním knihám je nutné, jako v případě každého retrospektivního pramene, přistupovat obezřetně jako k pramenu nespolehlivému. Práce s tímto pramenem je velmi náročná, každý fakt musí být verifikován a konfrontován s ostatními dochovanými materiály.

Dále jsem prostudovala dobová periodika, a to *Mělnické listy*, *Nové Mělnicko*, *Ohlas* a *Mšenské novinami*, kde se čas od času psalo o divadle ve Mšeně. Dobová periodika reflektující divadelní život v Mnichově Hradišti, která jsem použila pro tuto práci, jsou *Boleslavan*, *Nový Boleslavan*, *Jizeran* a *Mladoboleslavské listy*. Periodika jakožto tištěný pramen vyjadřující diskurz doby ukazují, že tyto spolky plnily společenskou a sociální roli ve společnosti tím, že vzbudily živý ohlas v tisku a mají své sympatizanty i oponenty.

Na závěr mé práce jsem vložila obsáhlé přílohy. Seznam divadelníků účinkujících ve Mšeně od roku 1875 až po současnost a seznam divadelních her odehraných SDO Mácha od roku 1804 do roku 2010. Tyto uvedené přílohy jsem sestavila přímo pro účely této práce na základě prostudovaných pramenů. Pro komparaci jsem využila materiály Lenky Procházkové, které jsem současně doplnila.

Ostatní prameny a literatura jsou uvedeny na konci práce.

Cíl práce

Pohled na oba spolky bude principiálně historický, nebude z pohledu dějin divadla, ale z pohledu sociálních, kulturních a hospodářských dějin. Klíčovou otázkou pro mé bádání bude, jak spolky plnily své sociální a kulturní role ve veřejném prostoru. Srovnám dva spolky zhruba obdobných sociálních založení, abych zjistila, do jaké míry jsou si podobné, popř. v čem se liší, do jaké míry oba odráží obecný diskurz doby.

Tato práce je základní sondou do problematiky a v budoucnu by si jistě vyžádala další odborné zpracování.

Metodický přístup

Práci jsem rozdělila do dvou shodných částí. Nejprve jsem zpracovala chronologicky dějiny spolků a dále jsem se věnovala podrobněji jednotlivým dílčím problémům v dalších podkapitolách v oblasti práva, divadelních her, herců, budov a financí metodou strukturální analýzy. Také jsem použila kvantitativní metody pro zpracování číselných údajů do tabulek a

²⁴ *Pamětní kniha spolku divadelních ochotníků Tyl v Mnichově Hradišti*, v držení SDO Tyl

grafů. Metodu sondy jsem uplatnila při práci s fondem SDO Tyl. Nakonec jsem doplnila již zpracované materiály metodou orální historie. Hovořila jsem s bývalými herečkami s paní Květou Jelínkovou²⁵, která byla ochotnicí ve válečných letech a s paní Jindřiškou Studničkovou²⁶, která hrála v 60. letech 20. století. Dále mi poskytli rozhovor stávající herci Jiří Fanta²⁷ a Václav Novák²⁸.

²⁵ Rozhovor s Květou Jelínkovou, vedla Petra Zabilanská, dne 12. 7. 2010 ve Mšeně.

²⁶ Rozhovor s Jindřiškou Studničkovou, vedla Petra Zabilanská, dne 14. 9. 2010 ve Mšeně.

²⁷ Rozhovor s Jiřím Fantou, vedla Petra Zabilanská, dne 8. 12. 2010 ve Mšeně.

²⁸ Rozhovor s Václavem Novákem, vedla Petra Zabilanská, dne 23.11.2010 ve Mšeně.

1. Ochotnické divadlo ve Mšeně

Po celé 19. století měla pro život českých měst velký význam amatérská aktivita. Na počátku českého národního obrození měla zábava obyvatel českých měst přesně vypracovanou a pevně zkonsolidovanou podobu. Základem zábavy byly obřady a zvyky, vesměs periodicky se opakující, neboť souvisely s ročním rytmem a s církevními svátky. Mnohdy měly tyto zvyky silně divadelní ráz, zejména pak hry v období kolem Velikonoc (pašijové hry). Obliba divadla ve společnosti byla již od 18. století značná, protože v baroku divadlo pevně zakotvilo v životě všech sociálních vrstev.

Divadelní produkce sousedského či lidového charakteru pozvolna nahrazovalo ochotnické divadlo městského a měšťanského typu, tvořící amatérskou variantu tvorby tehdejších profesionálních divadelníků.

První pokusy o divadlo tohoto typu jsou doloženy z konce 18. století např. ve Skutči, Vamberku, Rychnově nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí, Vysokém nad Jizerou, Turnově, Semilech, Hořicích v Podkrkonoší, Hradci Králové a možná i jinde. V prvních letech 19. století také ve Mšeně u Mělníka, Třebchovicích pod Orebem a v Žamberku.

Ve třicátých a čtyřicátých letech se české ochotnické divadlo hrálo v Čechách ve 121 městech. V roce 1867 působilo v zemi už kolem dvou set ochotnických divadel.²⁹

1.1.1. Vznik spolku divadelních ochotníků ve Mšeně

Ochotnické divadlo ve Mšeně vzniklo v roce 1804, tedy v době obrození.³⁰ V 18. století vzrostl v okolí Mšena počet německého obyvatelstva, zejména poté, kdy od poloviny století začaly úřady provádět systematickou germanizaci. Čeština byla čím dál více vytlačována z veřejného života, zůstávala však v povědomí lidu, v jeho písních, pohádkách, zvyklostech a podobně. Již od konce 18. století někteří mšenští občané odebírali české Krameriovy vlastenecké noviny, a udržovaly kontakt s představiteli obrozeneckého hnutí v Praze.³¹ Tato situace přispěla ke vzniku ochotnického divadla ve Mšeně.

Divadlo bylo umístěno v hostinci Obecní dům a mělo prozatím jen papírové dekorace. V roce založení byly uvedeny hry *Noční můra*, *Teplíční kováři* a *Živé hodiny*. Tyto hry získaly všeobecnou oblibu, a také finanční výsledek byl uspokojivý. Proto lze předpokládat, že v

²⁹ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000, 410 s. ISBN 8020007822. str. 102-104

³⁰ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*, uložena u pana V. Nováka ve Mšeně, viz také STAHLÍK, Josef - ŠARŠA, Karel: Přehled divadelního ruchu na Mělnicku. In: Mělnicko - z jeho života a práce. Mělník 1936, s. 105

³¹ TICHÝ, Josef. *Kapitoly z kroniky českého města, 600 let Mšena*. vydal MNV Mšeno, 1967, E-6*77221, str. 44

následujících pěti letech nebyla divadelní činnost přerušena, ale spíše, že tato doba ušla pozornosti pamětníků.³²

Další dochovaný záznam pochází z roku 1810, kdy byla na programu hra *Masné krámy*, ke které složil hudbu zdejší rodák Jindřich Slánský. Pro velký úspěch se tato hra dočkala i reprízy.

V letech 1810 až 1817 následovala další přestávka v činnosti. Roku 1817 se čtyřikrát hrálo představení *Loupežníci na chlumu* a třikrát *Čech a Němec*. Jedné z těchto her byl přítomen i tehdejší mšenský purkmistr Matěj Krásný, který se cítil uražen, protože musel platit vstupné, tak jako každý jiný návštěvník. Ihned vydal zákaz dalšího hraní, a když se pak ochotníci domáhali povolení k divadelním hrám, využil proti nim obecného nařízení, aby každý, kdo chce v divadelním představení účinkovat, prokázal, že nemá jiný způsob obživy. Tím chtěl divadelní společnost, jejímiž členy byli sami zámožní měšťané, ochromit. Ochotníci tuto purkmistrovu zlomyslnost odmítli a divadlo se tedy nehrálo. Jevišťe bylo rozebráno a uloženo na půdě domu Jana Busa č. 27, kde se vlivem vlhkosti zničilo. Na celých dalších 23 let byla divadelní činnost ochotníků přerušena.³³

1.1.2. Obnovení činnosti divadelních ochotníků na radnici ve Mšeně

V roce 1841 byla opět vzkříšena myšlenka na obnovení divadla. Potřebný kapitál ochotníci získali pomocí tzv. „akcií“, a to tak, že se vydalo deset až padesát předplatných lístků, které platily pro několik představení. Dne 14. listopadu 1841 se hrálo první představení *Nalezenec*.³⁴

Od roku 1841 se ochotnická divadelní činnost ve Mšeně ustálila³⁵, zvláště když se pak roku 1846 divadlo přestěhovalo do sálu městské radnice, kde získalo vhodnou a k divadelním účelům důstojnější místnost.³⁶ Teprve od čtyřicátých let díky pravidelným představením v nových podmínkách plnilo ochotnické divadlo své poslání nejen tím, že poučovalo a vzdělávalo své členy a spoluobčany, ale stalo se také zdrojem podpory národních a humanitárních účelů, o čemž svědčí i podpora vybudování nové farní školy v roce 1845.³⁷

O padesátých letech prameny mlčí, nevíme tedy, zda mšenští ochotníci ve své činnosti pokračovali a pouze se doklady o jejich činnosti nedochovaly či zda došlo k utlumení jejich činnosti v důsledku politiky Bachova absolutismu a vydání divadelního řádu 1850, který

³² DS MÁCHA, *Pamětní spis k jubilejní oslavě 120letého trvání Ochotnického divadla ve Mšeně u Kokořína (1804 – 1924)*, 17 s., vydaly Českomoravské tiskařské podniky v Mladé Boleslavi, str. 6

³³ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

³⁴ Tamtéž.

³⁵ LADECKÝ, Jan, ed. *Příspěvky k dějinám českého divadla; zároveň Seznam předmětův divadelního oddělení Národopisné výstavy československé roku 1895*. Praha: Divadelní odbor, 1895. 198 s., [2] l. obr. příl., str. 120

³⁶ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

³⁷ DS MÁCHA, *Pamětní spis... c. d.*, str. 7

ochromil amatérskou divadelní činnost. V této době bylo obtížné získat povolení na představení i pod záminkou dobročinného účelu.³⁸ Ke vzkríšení činnosti došlo po roce 1861, tedy s přijetím oktrojované ústavy.

Rok 1864 se nesl ve znamení oslav 60. výročí vzniku divadla. Za slavnostní představení k tomuto jubileu byl vybrán Tylův *Dareba*. Vlastnímu představení předcházela proslov českého básníka, spisovatele a překladatele Bedřicha Pešky (1820-1904).³⁹

Práce divadelních ochotníků byla však opět přerušena válečným rokem 1866, válkou rakousko-pruskou. Obyvatelstvu stěžovalo život ubytování vojsk obou armád, střídavě podle toho, jak která strana okupovala zdejší okolí. Shromažďování lidu nebylo dovoleno, schůze byly pod přísnými válečnými tresty zakázány, což vedlo k ochromení společenského života ve městě.⁴⁰ Divadelní sál v radnici byl, jako jedna z největších místností, zabrán k vojenským účelům. Kvůli nedostatku bytů bylo cca 600 pruských vojáků ubytováno v divadelních místnostech, kde tito vojáci způsobili mnoho škod. „*V dekoracích prořezali otvory, kterými prostrkovali hlavy nebo jimi prolézali. Skříně vypáčili, oblékali se do divadelních obleků, čímž je však potrhali, knihy z knihovny vyházeli, kordy, šavle a jiné předměty polámali.*“⁴¹ Proti této demolici a znehodnocování vybavení se neměli Mšensťáci jak bránit, protože úřady byly rozpuštěny. Přesto, že bylo divadlo takto zničeno, byla mu po válce přiřknuta náhrada pouhých sedm zlatých, i když byla znalci škoda vyčíslena na cenu pětkrát vyšší.

Dne 22. dubna roku 1867 bylo na tomto jevišti sehráno poslední představení *Enšpígl*, neboť Mšeno zasáhl tzv. Velký požár. Požáry byly v této době hrozbou pro většinu českých měst a vesnic té doby. Jen v letech 1836 – 1867 hořelo ve Mšeně třicet pětkrát, avšak nejhorší požár byl právě ten z roku 1867.⁴²

Požár zničil 52 domů, kostel a radnici, kde ochotnické divadlo sídlilo. Ochotníci přišli o veškeré kostýmy, knihovnu s pěti sty svazky, mezi nimiž se nacházely i vzácné rukopisy a pamětní kniha se zápisy o činnosti ochotnického divadla, které měly neocenitelnou historickou hodnotu. Vyčíslená škoda 3000 zlatých nebyla spolku vyplacena, protože neměl uzavřené pojištění proti požáru. Je přirozené, že první starostí ochotníků bylo, stejně jako všech požárem

³⁸ CÍSAŘ, Jan et al. *Cesty českého amatérského divadla: vývojové tendence*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998. 444 s. ISBN 80-7068-129-2., str. 58, viz také ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 397 s. ISBN 80-200-1074-2.

³⁹ http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ext_ontheflypdf_PGeneratePdf.do?id=737193&app=11&start=2&end=8, *Národní listy*. 1904-06-17, roč. 44, čís. 166, s. 2

⁴⁰ TICHÝ, Josef. *Kapitoly z kroniky českého města, 600 let Mšena*. vydal MNV Mšeno, 1967, E-6*77221, str. 53

⁴¹ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

⁴² TICHÝ, Josef. *Kapitoly z kroniky...* c. d., str. 54

postižených rodin, opatřit si přístřeší a nejnnutnější životní potřeby. Ale ihned, jak bylo to nejnnutnější zařízeno, začali ochotníci pomáhat svému divadlu i sousedům tím, že hráli v okolních obcích.⁴³

Dne 11. srpna sehráli na Řepíně *Oběť pomsty*, v září ve Vrátně *Doktor Žvanil* a *Černý Petr* a nakonec v Nebuželích *Vychovatel v nesnázích*.⁴⁴

Díky tomu, že tyto ochotnické spolky dovolily mšenským ochotníkům hrát na jejich jevištích, vydělali si Mšenští na těchto představeních 62 zlatých a 53 krejcarů, což ale na zřízení nového divadla nestačilo. Rozhodli se tedy požádat všechna ochotnická divadla v Čechách i na Moravě o finanční pomoc. Na základě této žádosti obdrželi příspěvek 140 zlatých. Velkým problémem byla divadelní místnost, vzhledem k tomu, že všechny sály ve Mšeně shořely. Proto při první příležitosti zřídili prozatímní divadlo v hostinci zvaném Beseda. Besední místnost byla pro účely divadla sice malá, ale tento dům byl po požáru jeden z nejdříve obnovených. Dne 9. února 1868 se zde byla sehrána představení *Poslední Mohykán* a *Za živa mrtví manželé* a poté se divadlo v roce 1869 přemístilo do hostince Matěje Kusa. V tomto hostinci se divadlo usadilo na následujících deset let. Činnost ochotnického spolku se zde znovu oživila 2. dubna 1869 zahajovací hrou *Tak se chytaj vrány*.⁴⁵

Roku 1872 bylo divadlo nově upraveno. V následujícím roce byly místodržitelstvím schváleny stanovy spolku nesoucího název “Jednota ochotnického divadla ve Mšeně”.

V hostinci Matěje Kusa zůstalo ochotnické divadlo až do roku 1878, kdy byl postaven nový kostel. Po jeho vysvěcení byla kaple v radnici zrušena a divadelníci se opět mohli vrátit na radnici. Poté ochotníci požádali zastupitelstvo, aby jim sál pronajalo už navždy k divadelním účelům a zastupitelstvo žádosti vyhovělo. Předseda ochotníků František Kůs vypracoval plán na nové divadlo, podle něhož chtěl zříditi druhý východ ze sálu a točité schodiště z jeviště dolů do místnosti pod sálem, ale zrealizovat se mu tento záměr nepodařilo. Ochotníci uspořádali sbírku, kam obecní úřad přispěl 300 zlatými, přidalo se i místní a přespolní obyvatelstvo.

Prvním představením v nově zřízeném divadle byly 19. října 1879 *Cesty veřejného mínění*. Jimi byla znovu zahájena činnost v nových dekoracích a s novými kostýmy. Nejaktivnější byly mšenští ochotníci v roce 1889 s jedenácti představeními. Na radnici setrval spolek až do roku 1918, tedy plných 40 let.⁴⁶

⁴³ DS MÁCHA, *Pamětní spis...* c. d., str. 8

⁴⁴ Soukromé písemnosti pana Fr. Černického, autora publikací a textů o ochotnickém divadle v Mělníku a na Mělnicku

⁴⁵ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

⁴⁶ Tamtéž

1.1.3. Dopad světových válek na ochotnické divadlo ve Mšeně

Dne 26. července 1914 byla vyhlášena mobilizace a s ní se zastavil veškerý spolkový život. Válka zachvátila téměř celou Evropu. Činnost ochotnického spolku byla kvůli odchodu členstva a poměrům, které za války zavládly, narušena. Ochotníci, kteří zůstali doma, se se svou činností uchýlili do sálu pana Rudolfa Štolce, protože sál městské radnice sloužil jako úložiště aprovizační (zásobovací) mouky. Dne 2. prosince 1918 podali ochotníci žádost na purkmistrovský úřad ve Mšeně o přestěhování jeviště z radnice do sokolovny (Fügnerův dům) a o převedení jeviště s veškerým příslušenstvím do majetku divadelního spolku. Úřad jim 6. prosince vyhověl přípisem pod číslem 2157. Této události se již nedožil předseda spolku Ladislav Konětopský, který zemřel na italské frontě, kde je také pohřben. Dne 29. prosince 1918 zde zahájilo ochotnické divadlo svou činnost slavnostním představením *Sokolská láska*. Nájemní smlouvu se mšenským Sokolem ochotníci uzavřeli 6. ledna 1919.⁴⁷

Roku 1922, přesněji 23. ledna, dal na valné hromadě ochotník Karel Seidler návrh, aby ochotnický spolek ve Mšeně přijal jméno Mácha, a jeho návrh byl jednomyslně přijat. Ve stejném roce se také SDO Mácha stal členem Ústřední matice divadelního ochotnictva českého (dále ÚMDOČ)⁴⁸. V roce 1927 vznikl na Mělníku Čechův okrsek ÚMDOČ, jehož členem se Mácha stal. Čechův okrsek byl v roce 1942 přejmenován na Dykův.⁴⁹ O další aktivní činnosti spolku mezi lety 1922 až 1938 existují doklady v podobně výčtu odehraných představení v pamětní knize. V tomto období ochotníci se hráli cca 100 představení.

Německá okupace zasáhla stejně jako v celé republice do dalšího života. Hrou, na kterou pamětníci dodnes vzpomínají, byl *Jan Roháč z Dubé* od Aloise Jiráska sehraný 22. července 1939.⁵⁰ A kronika jejich vzpomínky potvrzuje:

„Úvodem ku hře hrán byl z gramofonových desek Smetanův „Blaník“. Famfáryku královskému průvodu složil doktor Karel Procházka. Představení bylo skutečnou manifestací celého kraje a hrdinný odpor Roháčův byl vlastně výrazem srdcí všech diváků, kteří naplnili sál do posledního místečka. Velmi početně byl zastoupen zejména mělnický „Vojan“ (přijeli

⁴⁷ VÝBOR TJ SOKOL MŠENO Připravila komise pro vydání publikace, 110 let tělovýchovy ve Mšeně, vytiskla Severografia Liberec, 1975, 2000 výtisků, str. 11

⁴⁸ VALENTA, Jiří, ed. a ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, ed. *Místopis českého amatérského divadla*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2001-2002. 2 sv. ISBN 80-7068-144-6., str. 513

⁴⁹ RYDVAN, Jakub, ed. a TALÍK, Vojtěch, ed. *Ve službách Thalie: české divadlo ochotnické: soubor dokladových statí*. [I. díl. 1. vyd. V Olomouci: Hanácká knihtiskárna, 1944. 237 s.

⁵⁰ viz také VALENTA, Jiří, ed. a ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, ed. *Místopis českého amatérského divadla*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2001-2002. 2 sv. ISBN 80-7068-144-6., str. 513

autobusem) v čele s předsedou okrsku Janem Valentou a jednatelem Lhotským, lékaři Mělnické nemocnice v čele s panem primářem doktorem Štěpánem, docent doktor Procházka s chotí, doktor Hnátek, doktor Drozda a řada dalších významných osobností. Představení bylo ukončeno státní hymnou, kterou obecnostvo zpívalo velice nadšeně“.⁵¹

29. července 1939 byl Jan Roháč z Dubé s úspěchem opakován.



Obr. Foto originálního dochovaného plakátu ze sbírky pana Nováka

V roce 1940 bylo po valné hromadě zapsáno do kroniky následující:

„Válečný rok - podle starořímského – mluví-li zbraně, mlčí múzy – zastihl spolek divadelních ochotníků Mácha ve Mšeně zpevněný přestálým utrpením a národní tragédií, kdy vláda věcí našich byla nám odňata. Řeč česká, nejdražší dědictví po otcích, stala se zase Popelkou ve svém vlastním domě. My, divadelní ochotníci mšenští, opírající se o staletou historii spolku, který patří k nejstarším, bereme na sebe úkol veliký a svatý: „Nedopustíme, aby přestávala zníti ta naše krásná mateřská řeč, jsme její ochránci ochotni postoupiti všelijaká protivenství. Taková jest naše národní povinnost.“⁵²

Na valné hromadě spolku dne 19. března 1940 se stal předsedou spolku MUDr. Bohuslav Mareček. Jako hlavní úkol spolku bylo vytyčeno získat nové členy, zejména mezi mladými lidmi. V souladu s usnesením hromady, hrát pouze hodnotné hry českých autorů, byly jako další představení Ladislava Stroupežnického *Naši furianti*, kterou spolek uvedl 12. května 1940. Mezi úspěšné hry téhož roku patřil *Měsíc nad řekou* od Fráni Šrámka a *Otec* od Aloise Jiráska.⁵³

V listopadu 1940 se mšenští ochotníci přihlásili do soutěže mělnického Čechova okrsku ÚMDOČ. Nejdříve měli v plánu sehrát Jiráskovu *Lucernu* s hudbou doktora Procházky, ale

⁵¹ Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha

⁵² Tamtéž

⁵³ Soukromé písemnosti pana Fr. Černického, autor publikací a textů o ochotnickém divadle v Mělníku a na Mělnicku

z plánu sešlo a režisér Franta Černý vybral pro soutěžní představení hru Franka Tetauera *Člověk nemá jen sebe*. Toto představení bylo v soutěži předvedeno 1. prosince za přítomnosti členů bodovací komise. Mšenský divadelní spolek se umístil v této soutěži na prvním místě. Valná hromada Čechova okrsku ÚMDOČ 2. března téhož roku rozhodla o tom, aby vítěz soutěže, tedy divadelní spolek Mácha Mšeno, sehrál své divadelní představení v kulturním domě na Mělníku.⁵⁴

Po dlouhé době členové výboru 18. ledna 1941 uspořádali staročeský krojový ples ve stylu „Naši furianti“. Ples se setkal s velkým úspěchem, což přineslo spolku Mácha také finanční zisk. Celé Mšeno bylo pozváno – rozeslalo se 1200 pozvánek. Účast byla taková, že ani lístky u pokladny nestačily. Tančilo se podle zavedených tradic a také dle pořádků, které obstarala, stejně jako pozvánky, firma Jiří Jelen, Mělník.⁵⁵



Obr. Pozvánka na ples: SOA Mělník, neuspořádaný fond KaSS, kart. J. Stáhlík

Prvním představením roku 1941 byla 23. března hra Viléma Vernerera *Červený mlýn*, toto představení se hrálo současně v pražském Národním divadle. Pro velký úspěch byla hra opakována.

Dne 28. září opět na jevišti vystoupili ochotníci se svou hrou *Pasekáři*. Při tomto představení byl vyhlášen výjimečný stav, v souvislosti s nástupem Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. V důsledku těchto událostí se koncem roku 1941 musel spolek uvést do nucené nečinnosti.⁵⁶

⁵⁴ Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha

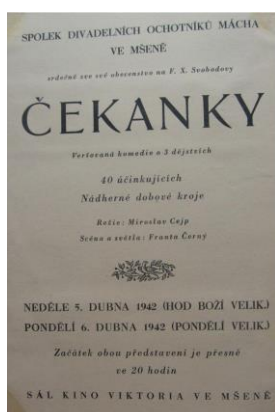
⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

Počátek roku 1942 začal pro ochotníky slibně. Miroslav Cejp nastudoval Svobodovy *Čekanky*.⁵⁷ Zprávou o nastudování Svobodovy hry *Čekanky* a jejím provedením 5. dubna 1942 a reprízou následujícího dne končí zápisy v pamětní knize.

I. Obr. Foto dochovaného originálu plakátu ze soukromé sbírky pana Nováka

II. Obr. Foto z představení *Čekanky*, Pamětní kniha



Další kusé informace lze dohledat v dobovém regionálním tisku.

Dne 25. května 1942 uvedli ochotníci premiéru Polechovy hry *Vrah jsem já* a hned 26. května byla opakována. Mělnické listy o tom napsaly: „Byla to nejdokonalejší scéna, kterou jsme doposud ve Mšeně viděli.“⁵⁸

Ke konci září 1942, jmenovitě ve dnech 25. a 26., uvedli režiséři Cejp a Černý Südemannův *Domov*. V recenzi z Mělnických listů se píše: „Bylo to představení vymykající se z rámce ochotnických možností a připomínající v mnohém přední divadelní scény.“⁵⁹

Poslední představení v roce 1942 bylo *Modrý dým* od Mannfrieda Rössnera.⁶⁰

V roce 1943 ochotníci začali sezónu v březnu operetkou *Perly paní Serafínky* od Rudolfa Piskáčka.⁶¹

V červnu se odvážně pustili do kriminální hry Alexe Iwerse *Sadová třída 13*.⁶²

V roce 1944 sehráli naši ochotníci podle dostupných zdrojů pouze jednu hru, a to 31. března a 1. dubna s názvem *Poslední muž*, kterou napsal F. X. Svoboda.⁶³

⁵⁷ viz též VALENTA, Jiří, ed. a ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, ed. *Místopis českého amatérského divadla*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2001-2002. 2 sv. ISBN 80-7068-144-6., str. 513

⁵⁸ Mělnické Listy (dále ML), r. XXIV., č. 22, d. v. 29. 5. 1942, str. 3

⁵⁹ ML, r. XXIV., č. 22, d. v. 29. 5. 1942, str. 3

⁶⁰ ML, r. XXIV., č. 42, d. v. 8. 10. 1942, str. 4

⁶¹ ML, r. XXV., č. 12, d. v. 25. 3. 1943, str. 4

⁶² ML, r. XXV., č. 22, d. v. 3. 6. 1943, str. 4

⁶³ ML, r. XXVI, č. 11-12, d. v. 16. 3. 1944, str. 4

Mezitím skončila válka a poté byla činnost divadelních ochotníků ukončena z politických důvodů, někteří členové byli označeni za kolaboranty.

1.1.4. Poválečný vývoj ochotnického divadla ve Mšeně

8. května roku 1948 zahájili mšenští ochotníci po delší přestávce, okupací přerušenu, svou činnost za spolupráce mladých ze Svazu mládeže. Na jevištních prknech zinscenovali hru *Ruští lidé* v rámci oslav osvobození Rudou armádou a 9. května byla opakována.⁶⁴

Od tohoto roku byly každoročně uvedeny nejméně dvě hry nepřetržitě až do roku 1966.⁶⁵

Je nutné se zmínit o roce 1959, konkrétně o 12. září, kdy se otevřelo slavnostním představením *Noc na Karlštejně*, přírodní divadlo v Debři. Toto představení utkvělo mnoha pamětníků v paměti dodnes.



Obr. Foto z Noci na Karlštejně, album rodiny Zabilanských

⁶⁴Ohlas; č. 14; d. v. 1. 4. 1948; str. 3; Ohlas; č. 20; d. v. 15. 5. 1948; str. 2; Ohlas; č. 24; d. v. 10. 6. 1948; str. 3

⁶⁵ Soukromé písemnosti pana Fr. Černického, autor publikací a textů o ochotnickém divadle v Mělníku a na Mělnicku

1.2. Stanovy

První pokus o založení amatérského divadla je doložen v roce 1804. Divadlo však nemělo dlouhého trvání, neboť v roce 1817 obec další divadelní aktivity zakázala. K obnovení činnosti a založení **Družstva ochotníků** došlo až v roce 1841.⁶⁶

Předpoklad ke vzniku spolků byl vytvořen až obnovením ústavního života v Rakousku. V řadě měst již byly vytvořeny jakési spolky, řídící se případně i určitým řádem (stanovami), teprve nyní bylo možno takové spolky de iure ustavit. Ochotnický spolek byl prvním českým spolkem ve většině našich měst, prvním dobrovolným občanským sdružením, a protože tyto spolky si v zásadě udržely kontinuitu často až dodnes, jsou zde tedy i spolkem nejstarším.⁶⁷

První všeobecnou zákonnou normou v habsburské říši týkající se spolčování, byl zákon z listopadu 1852. Tímto zákonem byla spolková agenda vyjmuta z osobního rozhodování panovníka a předána do kompetencí prvoinstančních správních úřadů ministerstva vnitra v regionech. Ustanovení tohoto zákona byla změněna po vydání tzv. prosincové ústavy z roku 1867. V tomto zákoně bylo zakotveno všeobecné právo občanů se shromažďovat a tvořit spolky.⁶⁸

S novým názvem **Jednota divadelních ochotníků ve Mšeně** vystupovali od roku 1870. V téže roce byly vypracovány rovněž stanovy, schválené místodržitelstvím 20. června 1873.⁶⁹ Jejich opis je součástí spolkové pamětní knihy. Podle těchto stanov bylo účelem spolku „*pěstování divadelního umění, šlechtilé mravy a podporovati ústavy dobročinné*“, přičemž k dosažení dobročinného účelu bude sloužit čistý výnos z divadelních představení. Členové jednoty byli dvojího druhu, buď výkonní tj. herci a další na chodu spolku se podílející osoby, nebo čestní se zvláštními zásluhami. Přijetí nového člena bylo možné jedině na doporučení člena stávajícího a schválen musel být valnou hromadou. Muži mladší 18- ti let a ženy 16- ti let museli

⁶⁶ DS MÁCHA, *Pamětní spis k jubilejní oslavě 120letého trvání Ochotnického divadla ve Mšeně u Kokořína (1804 – 1924)*, 17 s., vydaly Českomoravské tiskařské podniky v Mladé Boleslavi, str. 9

⁶⁷ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. 410 s. ISBN 80-200-0782-2., str. 106

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 9788024616834., str. 318-319

⁶⁹ Ladecký uvádí, že je spolek opatřen stanovami od roku 1872. LADECKÝ, Jan, ed. *Příspěvky k dějinám českého divadla; zároveň Seznam předmětův divadelního oddělení Národopisné výstavy československé roku 1895*. Praha: Divadelní odbor, 1895. 198 s., [2] l. obr. příl., str. 120

mít ještě povolení rodičů nebo poručníka. Povinností výkonného člena bylo dodržovat tyto stanovy, plnit pokyny režiséra a řádně navštěvovat zkoušky. Každý člen měl právo zúčastnit se valné hromady, být volen do výboru a hlasovat na valné hromadě. Čestný člen nemohl být volen do výboru, pokud nebydlel ve Mšeně. Valná hromada se konala každoročně v prosinci a její rozhodnutí byla platná, byla-li přítomna nadpoloviční většina členů. Hlasování se provádělo hlasovacími lístky a rozhodovala většina hlasů. Na valné hromadě byl volen ředitel, místo-ředitel, režisér, pokladník, knihovník, garderobiér a jeden člen výboru (což mohla být i žena). Dále se valné hromadě předkládaly účty a volil se revident účtu. Výbor tvořili funkcionáři zvolení valnou hromadou. Výbor dohlížel na dodržování stanov a určoval režiséra alespoň na tři představení předem, povoloval výlohy do 20 zl., určoval vstupné do divadla a zkoušel nové členy přihlašující se do spolku. Hlavou spolku byl ředitel, který zastupoval spolek navenek a podepisoval spolkové listiny, oznamoval úřadům divadelní představení a předkládal na návrh režiséra divadelní hry ke schválení. Nejdůležitější osobou pro divadlo byl režisér, předkládal výboru hry, které by chtěl ztvárnit, obsazoval členy do rolí, byl přítomen při zkouškách, řídil provedení hry a spravoval inventáře rekvizit, knih a kostýmů. Mezi povinnosti pokladníka patřilo přijímání peněz, vyplácení běžných výdajů na poukázky podepsané ředitelem nebo režisérem a předkládání účtů valné hromadě ke schválení. Také měl na starost vstupenky do divadla a vydání volných lístků členům divadla na poukaz ředitele. Knihovník obstarával knihovnu, zodpovídal za dobrý stav knih. Garderobiér měl u sebe klíče od šatny a přiděloval kostýmy hercům. Bez svolení režiséra nebyl oprávněn půjčovat kostýmy mimo divadelní představení. Žena jako člen výboru zvolený valnou hromadou měla rovnocenný hlas s mužskými členy výboru. Kasíři (pokladní), ustanovení výborem, prodávali vstupenky. Po uzavření kasy odevzdali peníze pokladníkovi za přítomnosti výboru. Za zmínku stojí i spolkové knihy, mezi něž patřila matrika členů, jednací protokol, inventář knih a rekvizit a pamětní kniha, která se jako jediná spolku dochovala. Spolek mohl vlastnit také prapor, který by byl vždy nesen v čele jednoty při slavnostech. Ze spolku mohl vystoupit každý, pouze to musel ohlásit výboru. Pokud člen spolku nedodržoval stanovy nebo se choval neslušně, mohl být ze spolku okamžitě vyloučen. To platilo, i pokud danou úlohu vrátil před představením bez dostatečné omluvy. Vyloučený se mohl odvolat k nejbližší valné hromadě. Spory ve spolku se řešily smířčím soudem. Předseda spolku měl úlohu soudce. Z vynesného rozsudku se nebylo možné odvolat k jinému soudu. Pokud by klesl počet členů spolku na osm a zastavil-li by svou činnost, spolek by se rozpadl. V takovém případě by se hotovost z pokladny odevzdala na dobročinné účely a zbylé spolkové věci obecnímu zastupitelstvu, pokud by se obecní zastupitelstvo tohoto úkolu zřeklo, nechali by si je ochotníci sami uschované tak, aby se nic nepoškodilo. Kdyby se po čase nový divadelní

spolek sešel, vše by se mu muselo vydat. Pokud by se nesešel do deseti let, mělo by se vše prodat a peníze uložit na divadelní fond pod úroky. Fond by spravovala městská rada a po vzniku nového divadelního spolku by mu vše odevzdala. Každá produkce musela být alespoň 48 hodin předem oznámena příslušnému úřadu. Spolek užíval pečeť s nápisem „Jednota divadelních ochotníků ve Mšeně“. V případě potřeby si vyžádali právo, aby mohli být tyto stanovy změněny a předloženy k opětovnému schválení.

Další stanovy tohoto spolku byly sestaveny v roce 1886 a o dva roky později (22. 7. 1888) schváleny v Praze na českém místodržitelství⁷⁰. Návrh se od schválených stanov celkem neliší. Pouze jsou vynechané některé pasáže, a to pasáž o smírčím soudu a účasti spolku při pohřbech. Předpokládám, že se jim zdál příliš obsáhlý a proto jej zjednodušili. Důvodem k předložení nových stanov byla především změna názvu na **Spolek divadelních ochotníků ve Mšeně**. Z tohoto důvodu bylo vyhotoveno také nové razítko s tímto názvem. Odlišností od stanov z roku 1873 je stanovení dozoru nad spolkem městskou radou. Divadlo se stalo „divadlem města Mšena“ a majetkem obce Mšenské. Bez jejího souhlasu nesměli členové spolku nic prodat ani darovat. Články týkající se financí, povinností a práv členů, valné hromady, funkcionářů i rozpuštění spolku zůstaly nezměněny. Pod názvem „Spolek divadelních ochotníků ve Mšeně“ vystupovali ochotníci až do roku 1921.

V roce 1922 přijali ochotníci nový název a to **Spolek divadelních ochotníků Mácha**. Toto jméno užívali podle některých dochovaných zpráv neoprávněně⁷¹. Pravděpodobně zapomněli nebo z nějakého jiného důvodu neposlali nové stanovy příslušnému úřadu. Dne 7. 7. 1941 obdrželo velitelství četnické stanice Mšeno formulář s žádostí o vyplnění údajů o spolku ochotníků z důvodu založení kartotéky spolků. Žádali o přesný název spolku. Jako přesný název byl udán Spolek divadelních ochotníků Mácha. O měsíc později byl doručen „trestní nález“, podle něhož spolek užíval názvu „Spolek divadelních ochotníků Mácha ve Mšeně“, aniž by zmíněný název byl povolen. Na základě toho bylo předsedovi spolku MUDr. Bohuslavu Marečkovi, předsedovi spolku, uloženo dvoudenní vězení a finanční pokuta. Spolek přes tuto situaci nadále vyvíjel činnost. Problém byl ale stále řešen, mluví se o něm v dopise z 15. 11. 1942, kde „Spolek divadelních ochotníků Mácha“ vysvětluje, že zaslal nové stanovy a o změně názvu informoval, dále oznamuje, že původní ověřený opis stanov i s povolovacími klausulemi byl bývalým jednatelem spolku Janem Němcem omylem dán na sběr starého papíru. Spolek má tedy

⁷⁰ Národní archiv Praha; fond České místodržitelství Praha – všeobecné – 1884-1890; zn. fondu: ČM 1884-1900; signatura 30/221/2; kart. 4189 (bližší určení stanov spolku divadelních ochotníků ve Mšeně 1886, 1888)

⁷¹ Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1230; sign. 4/2 m; období 1937-1943; kart. 699, 700 (bližší určení trestní nález)

pouze neověřený opis původních stanov. S tímto vysvětlením se zřejmě Okresní úřad v Mělníku spokojil a znovu povolil spolku činnost, o čemž svědčí množství sehraných představení v tomto období. Žádné stanovy ani povolovací klausule nejsou v SOkA Mělník uloženy.

Jediné stanovy pro „Spolek divadelních ochotníků Mácha, které jsou zde dochované, pochází z roku 1944⁷². Jsou sepsané na stroji a velmi podobné stanovám z roku 1888, ale jako sídlo spolku je zde uveden Chloumek. Usuzuji tedy, že se jedná o jiný spolek se stejným názvem. Zdá se mi nepravděpodobné, že by ochotníci ze Mšena dojížděli až do 15 km vzdálené vesnice, ale připouštím tuto možnost, protože kronika spolku se již v této době nepsala.

Od roku 1961 působil divadelní soubor Mácha při Osvětové besedě (OB). V roce 1978 vznikl z divadelního souboru Mácha Kabaret u Bažanta. Pojmenován byl po budově, v níž sídlil zřizovatel – Kulturní a společenské středisko (KaSS). Kabaret byl aktivní do roku 1983.⁷³ V 80. letech znovu divadelní soubor Mácha usiloval o návrat ke klasickému divadlu. Poté zprávy utichají. Roku 2001 ochotnický soubor obnovil Václav Novák pod hlavičkou **TJ Sokol – Divadelní sdružení**.⁷⁴

⁷² Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1506; sign4/2 m; období 1944; kart. 906 (bližší určení stanovy)

⁷³ Soukromé písemnosti pana Fr. Černického, autora publikací a textů o ochotnickém divadle v Mělníku a na Mělnicku

⁷⁴ Rozhovor s Václavem Novákem, vedla Petra Zabilanská, dne 23.11.2010 ve Mšeně.

1.3. Divadelní hry

Na počátku devatenáctého století byla Praha vzorem pro všechny divadelní společnosti v Čechách. Pražský repertoár byl přijímán také proto, že pražské hry prošly cenzurou a měly tedy jistý charakter politicky nezávadné hry. Opatrnost zde zajisté byla na místě, protože stále platil dvorský dekret z roku 1801, jímž se ochotnická divadelní představení zakazovala.⁷⁵

Trvale působící ochotnické scény byly ve druhém desetiletí 19. století spíše výjimkou. Ochotníci museli totiž každé představení žádat krajský úřad o povolení výjimky ze zákazu z roku 1801 a převážně bývaly jejich žádosti zamítnuty, což ochromovalo jejich snahy. Přesto jsou dochovány informace o ochotnickém divadle z mnoha českých měst, kde se hrálo prostě bez žádosti o povolení, někdy ovšem jen formou domácího divadla.

Divadelní kusy Jana Nepomuka Štěpánka položily základy nejen pro pražskou divadelní spolky, ale také pro spontánní ochotnické divadelnictví v provinciálních městech. Jejich tištěnou podobu totiž autor často adaptoval pro malá venkovská či dokonce domácí jeviště.⁷⁶

Když poprvé vznikla myšlenka na založení divadelního spolku ve Mšeně, po celých Čechách již bylo Národní obrození v plném proudu a mšenští se tímto chtěli také zapojit. První divadelní hry představené ve Mšeně pocházely od předních českých dramatiků – obroditelů - Prokopa Šedivého a od J. N. Štěpánka.

Na počátku třicátých let v době probíhajících revolucí ve světě se nastupující Tylova a Máchova generace pokusila z vlasteneckého uzavřeného divadla, udělat divadlo otevřené velkým městským i vesnickým skupinám. Divadlo v této době nahrazovalo spolu s knihami, časopisy a školou přímý politický boj, který byl tehdy zakázán. Česká představení se stávala velice vlivnou záležitostí českého národního hnutí.⁷⁷

Ve výběru her můžeme pozorovat stálý vzestup vkusu. Obrozenecké hry Šedivého a Štěpánka v druhé polovině 19. století pozvolna ustupují hrám od V. K. Klicpery, J. K. Tyla, J. Kollára. Dále přichází na scénu E. Pešková, J. L. Turnovský, J. Neruda, F. X. Svoboda, Karolína Světlá, Gabriela Preissová a bratři Mrštíkové.⁷⁸

⁷⁵ VONDRÁČEK, Jan. Dějiny českého divadla. Doba předbřeznová 1824-1846. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 490, [ii] s., [46] s. obr. příl. Knihovna divadelní tvorby., str. 111

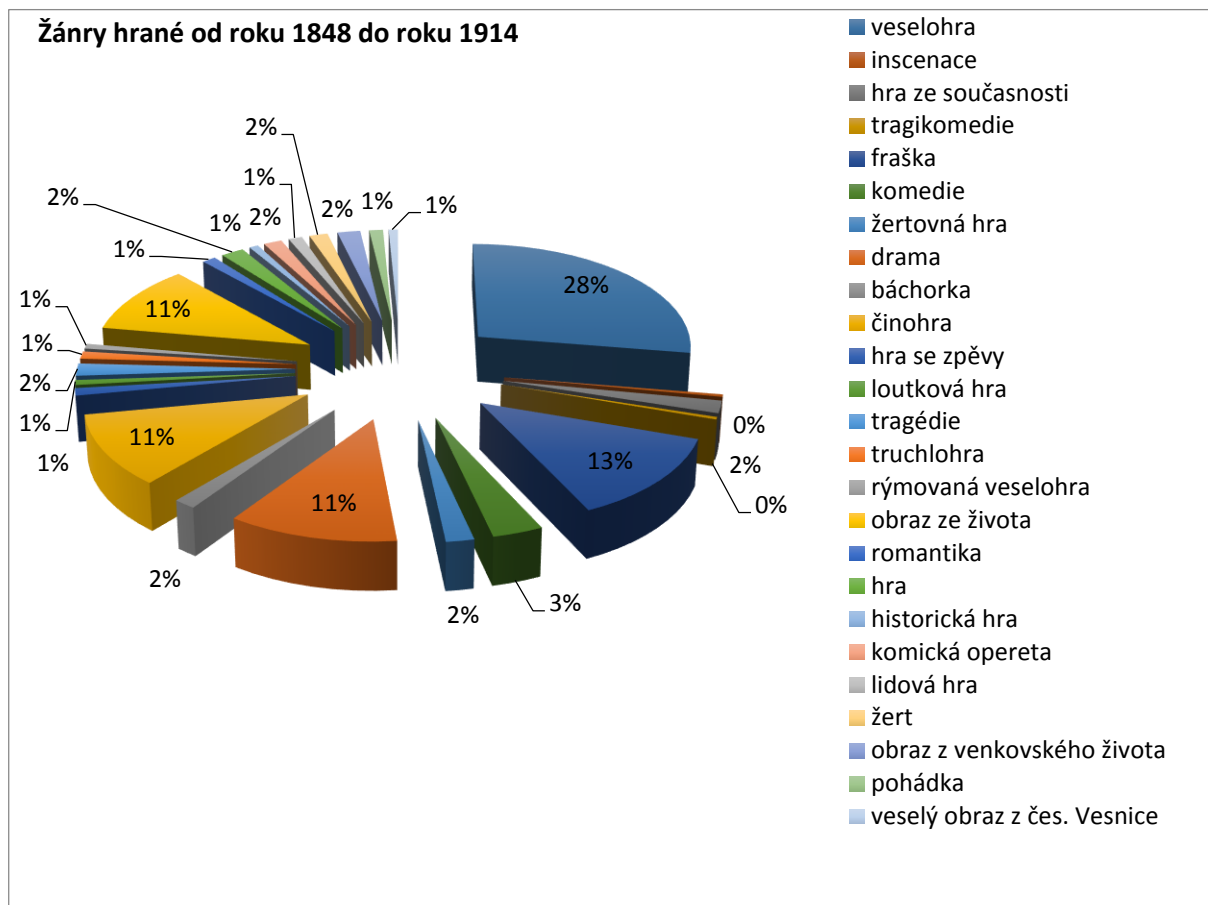
⁷⁶ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost* [online]. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999, 275 s., barev. fot. ISBN 8020408096., str. 214 - 215

⁷⁷ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin ...c. d.*, str. 104

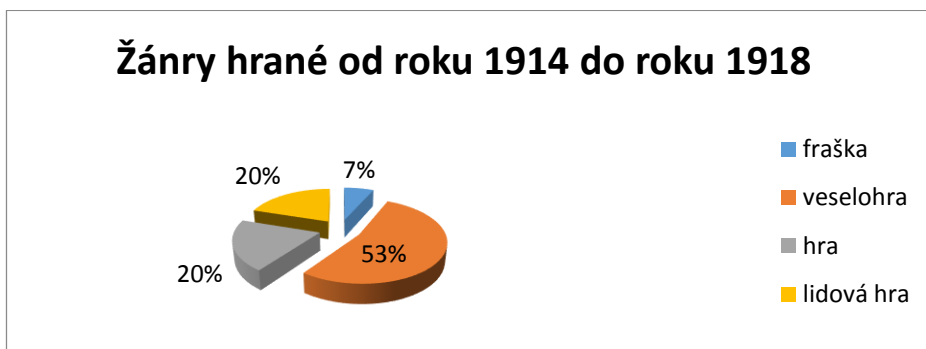
⁷⁸ sbírka historických plakátů, v majetku spolku u Václava Nováka ve Mšeně a *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

Úvodem bych chtěla poznamenat, že periodizaci předkládaných grafů jsem vytvářela podle faktografických událostí, které ovlivnily české politické dějiny nikoliv podle uměleckých směrů.

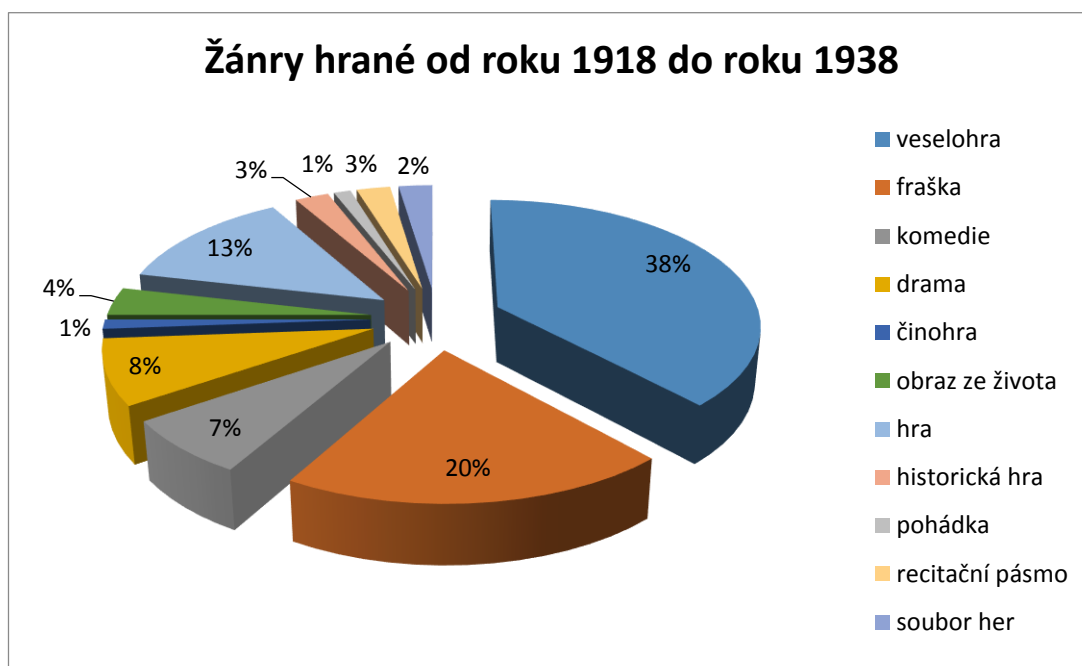
V druhé polovině 19. století v repertoáru mšenských ochotníků žánrově převažovala veselohra, fraška, činohra a drama.



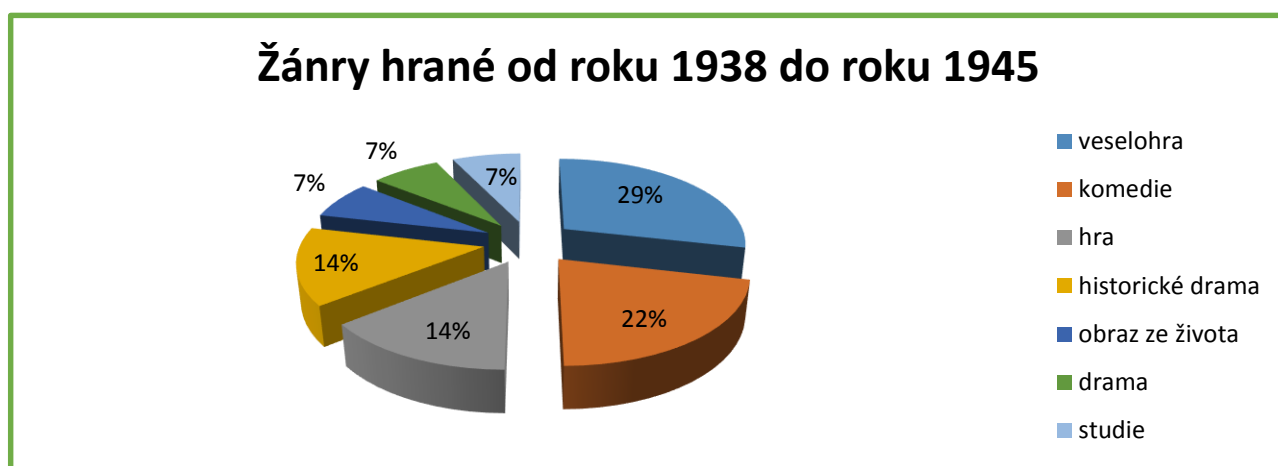
V letech první světové války se ochotníci omezovali převážně na veselohry. Nejčastěji hraným autorem byl F. Šamberk nebo J. Skružný.



První republika přinesla větší rozmanitost žánrů i autorů.



I v letech 2. světové války byla v repertoáru ochotníků stále dominantní veselohra.



Ve 20. století byli ve Mšeně oblíbenými autory L. Stroupežnický, J. Vrchlický, J. Kvapil, K. Čapek, F. Šrámek a A. Jirásek. Mšenští ochotníci se nebáli sáhnout ani po dílech světových autorů do repertoáru například zařadili Schillera, Südemanna, Krylova, Ibsena, Simonova, Huga a jiných. Na programu ochotníků byly i hry s lokálními náměty od mšenských autorů, a to *Petrovský vůdce kokořínských loupežníků* nebo *Poprava na vrchu Spravedlnosti u Mšena*. Někdy se též pustili do operety v duchu obecného trendu konce 19. století a počátku 20. století⁷⁹, zpravidla ve spolupráci se mšenským zpěváckým spolkem Vyšehrad. Vyšehrad, nebyl jediným spolkem, s kterým spolupracovali, např. v roce 1886 se spojili s ochotníky z Vrátna, Sudoměře

⁷⁹ ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin ...c. d.*, str. 108

a Nebužel, aby se hráli společné představení ve prospěch Národního divadla v Praze, do Mšena byly též zvány jiné ochotnické soubory – Bujarost z Prahy, Mácha z Litoměřic, Kollár z Mladé Boleslavi nebo mělnický Vojan. Hostovali zde také členové jiných spolků, včetně členů Národního divadla, konkrétně Marie Zieglerová a Karel Jičínský. Mšenští ochotníci zasahovali do společenského života ve městě i jinak, než vlastní divadelní činností. Úspěšné byly jejich členské večírky přístupné i širší veřejnosti, zaměřené zejména na získání mladého divadelního dorostu. Nezapomenutelné byly jejich plesy (například za protektorátu) nebo Silvestrovské zábavy. Dále zaštiťovali koncerty orchestrálních sdružení nebo do Mšena zvali mladoboleslavskou Filharmonii (Dvořákovy Slovanské tance aj.).⁸⁰

Hrávalo se zpravidla na Velikonoce, na Dušičky, na Martinské posvícení a na Vánoce. Později k příležitosti významných svátků (Jan Hus) nebo výročí (př. bitva u Zborova). V létě měli spíše lehčí repertoár, veselohry, frašky; v zimě spíše drama.⁸¹

Provozování každé divadelní hry bylo podmíněno povolením příslušných úřadů. Ke každé žádosti musel být přiložen opis scénáře a vždy zde bylo uvedené, na co bude použit čistý výnos. Také informovali, zda v Praze byl sehrán tento kus či nikoliv. Naprostá většina mšenských divadelních představení byla inspirována pražskými divadly.⁸²

Tato analýza byla provedena na základě studia Pamětní knihy SDO Mácha a souboru dochovaných plakátů. Přehled her obsahují přílohy k této práci. (viz příloha č. 1)

⁸⁰ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

⁸¹ Tamtéž.

⁸² SOA Mělník; fond OÚ Mělník; inv. č. 1079; sign. 18/2/36; obd. 1907-1936, kart. 429, 430 (povolení her)

1.4. Herci, funkcionáři spolku

Za vznikem ochotnického divadla stáli v roce 1804 Benedikt Kozlík, František Pech a Josef Laurek. Od roku 1810 až do roku 1870 následovala přestávka. V roce 1817 k zakládajícím členům panu Benediktu Kozlíkovi a Františku Pechovi přibyli ještě Jan Heinz, Matěj Rubovský a Josef Živný. Od tohoto roku byla činnost ochotnických divadelníků přerušena na 23 let. O znovu založení se zasloužil páter J. Nigrin spolu s purkmistrem Josefem Červenkou, radním Josefem Pfeifrem a kaplanem Janem Hrušou. V letech 1846 až 1848 byl ředitelem divadla Josef Komers, po něm MUDr. Antonín Hák. Toho času zde vystupovali tyto herci: Karel Červenka, František Slánský, Bedřich Popelka, František Bus, Matěj Pokorný, Ferdinand Rampouch, Bedřich Bárta, Jindřich Houžvitz, František Lunger, Marie Huliciusová, Antonie Popelková, Ludmila Holzová, Marie Vodičková, Veronika Janatková, Luisa Červinková. Po smrti Antonína Háka převzal ředitelování děkan Josef Červenka a nakonec v roce 1860 František Stanislav Hulicius.⁸³ V roce 1863 byl zvolen na valné hromadě, novým ředitelem pan Karel Červenka, otec paní Julie Píškové, mecenášky ze Mšena, která byla dříve ochotnicí a ani po odjezdu do Anglie na své rodné město nezapomněla.⁸⁴ Tato jména byla do kroniky dopsána zpětně podle vzpomínek pamětníků, tudíž připouštím, že nemusí být přesná. Další publikace o mšenském divadle tyto údaje věrně převzaly. Nepodařilo se mi dohledat další prameny, podle kterých by bylo možné správnost těchto údajů ověřit. Kronika ochotnického spolku byla založena v roce 1875, předpokládám tedy, že funkcionáři zapsáni v této pamětní knize od roku 1865 budou odpovídat skutečnosti. Z prostudovaných matrik a záznamů ze sčítání lidu jsem většinu těchto členů dohledala a zjistila jejich povolání. Ze studia matrik vyplynulo, že členové spolku pocházeli vždy z velkých rodin, které sídlily ve Mšeně již po generace. Dále šlo o rodiny, které bydlely ve středu města⁸⁵, převážně na náměstí nebo v nejbližším okolí. U převážné většiny patřila do spolku celá rodina, zřídka kdy šlo pouze o jednoho člena. Funkcionáři se měnili po roce až dvou, a to tím způsobem, že se pouze střídali ve funkcích. Čas od času se zde objevuje nové jméno, ale často jen na jeden rok.

Obyvatelstvo v 19. století se dělilo na horní vrstvu (zanikající šlechta – bohatí průmysloví podnikatelé a velkoobchodníci, velkostatkáři, vysoký klérus, státní úředníci, umělci, vědci, univerzitní profesori a politici), střední vrstvu (učitelé, advokáti, lékaři, řemeslníci, sedláci,

⁸³ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

⁸⁴ CINIBULK, Jos. B., ed. *50 let spolku Romanova, rodáků a přátel Mšena a okolí v Praze: 1894-1944 ...* V Praze: Spolek Romanov, 1947. 136 s., str.72 – 73

⁸⁵ Webové stránky katastrálního úřadu: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>

úředníci), dolní vrstvu (chudí rolníci, tovaryši, služebnictvo, dělníci, podruzi) a lidé na okraji společnosti.⁸⁶

V mšenském ochotnickém spolku patřili mezi členy nejčastěji lidé z horní a střední vrstvy obyvatelstva (podnikatelé, obchodníci, hostinský, hodináři, řemeslníci a sedláci), byla to elita města. Dále se stávalo pravidlem, že ředitelem divadla byl člen městské rady nebo i starosta.

Nejvýraznější osobou divadla druhé poloviny 19. století byl **František Stanislav Hulicius**, ředitel divadla a starosta. Ve čtyřicátých letech 19. století patřil mezi přední české vlastence, a jakožto přítel Karla Havlíčka Borovského přispíval v letech 1848-1851 do jeho Národních novin a do Slovanu. Poslední literární práce, ke které se chystal, byl článek o pohřbu p. Havlíčkové, souhrou osudu se k tomu již nedostal. V roce 1894, přesněji 5. 12. v předvečer sv. Mikuláše byl zavražděn.⁸⁷ Tato pro Mšeno výjimečná událost se traduje ve Mšeni dodnes.



Obr. Manželé Huliciusovi, Dobové noviny Kurýr č. 341, r. 1894.

Mezi další dlouholeté členy spolku až do 1. světové války patří Matěj Fliegl – hostinský, Ludvík Unger – učitel, Josef Beneš – živnost povoznická, František Rokos – zámečnický, Antonín Hauser – kožešník, František Kuss – stavitel, Jan Kolátor – zednický mistr, Karel Červenka – hodinář, Ludvík Pokorný – syn obchodníka, Karel Polívka – poštmistr, František Kýbal – holič, Jaroslav Janatka – střižník, Jan Hora – kominík, Josef Hála – obchodník s galanterií, František Černý – správce okresního ústavu, Antonín Merčan – učitel, František Čapek – učitel, Emil Rutte – řezník, Jan Jizba – kloboučník, František Kalaš – krejčí, Adolf Líbal – hodinář, Karel Konětopský – kožešník, Jan Kozlík – sedlák, Štěpán Kabrna – výpravčí, Karel Týzner – strojník, Ladislav Konětopský – úředník v pojišťovně, Rudolf Kost – krejčí, Eduard Beneš – drogist, Josef Popelka – sedlák, Ludvík Konětopský – obuvník a další. Také je nutné

⁸⁶ K novověkým sociálním dějinám českých zemí II. Z dob rakouských a předlitavských (1848–1918). (Ed. Zdeněk Kárník.) Praha: Karolinum, 1998., str. 106an.

⁸⁷ Soukromá sbírka periodik, Květa Jelínková, Mšeno, Kurýr, č. 341, 342, 343, r. 1894

poznámenat, že ochotník František Živný – klempíř, byl funkcionářem celých 20 let (1871 – 1891), a ihned po něm se zde objevuje jeho syn, Jaroslav Živný – klempíř a starosta.⁸⁸

Dne 26. 7. 1914 byla vyhlášena mobilizace. Většina členstva odešla do války, doma jich zůstalo jen málo. Po válce se vracelo členstvo domů, pouze ředitel Ladislav Konětopský, úředník životní pojišťovny, zemřel na italské frontě, kde je také pohřben.⁸⁹

Za 2. světové války byl ředitelem divadla MUDr. Bohuslav Mareček, místopředsdou František Krejča – cukrář, režiséry Fr. Černý - správce okres. ústavu, Ota Švetr – zubař a Josef Brož. Chtěla bych zdůraznit, že v této době se divadlu věnovali natolik horlivě, že režiséři museli být hned tři, jindy tomu tak nebylo. Dalšími významnými členy spolku za okupace byli bratři Cejповi.⁹⁰ Po válce byli označeni za kolaboranty. Pamětníci tvrdí, že to tak nikdy nebylo, že spíše pomáhali a Mšenské často varovali před kontrolou.⁹¹ Naskýtá se ale otázka, jak mohli vědět, že kontrola přijde, pokud s Němci nespolupracovali?

Tato kapitola byla vypracována na základě prostudovaných matrik a dalších knih vázících se k občanům města Mšena. Součástí této práce (viz příloha č. 3) je seznam herců a funkcionářů spolku a jejich sociálního postavení ve městě.

⁸⁸ Státní oblastní archiv v Praze; fond Matrik SOkA Mělník, fond Archiv města Mšena, Matrika obce Mšena – cizinci (založena 1. 1. 1881 na základě sčítání lidu), Seznam mšenských občanů (Abecedně seřazeno v letech 1797-1846), Matrika občanů, jímž bylo uděleno právo měšťanské ve Mšeně (1870-1918)

⁸⁹ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Rozhovor s Květou Jelínkovou, vedla Petra Zabilanská, dne 12. 7. 2010 ve Mšeně.

1.5. Finance

V kapitole o financích je nutno se alespoň okrajově zmínit o vývoji měny v českých zemích v 19. století. Již v polovině 18. století, v čase tereziánských reforem se zrodila měna na stříbrném základě, která v českých zemích a habsburské monarchii platila déle než celé jedno století – konvenční měna. Konvenční měna byla v zemích habsburské monarchie uvedena v platnost královským patentem ze 7. listopadu 1750.

Základní mincovní jednotkou byl zlatý, který se dělil na šedesát krejcarů. Největší stříbrnou mincí tehdejší měnové soustavy byl konvenční tolar, který byl ekvivalentem 120 krejcarů. Kupní síla tolaru byla velká. Např. roku 1756 se za 30 zlatých (patnáct stříbrných tolarů) dala koupit živá kráva. Za tolar se v té samé době dalo pořídit 15 slepic, libra hovězího masa v oné době stála 4 krejcarey.⁹²

První záznamy o financích spolku pochází z roku 1810, a to příjem 1000 zlatých z divadelního představení Masné krámy. Utržená částka z tohoto představení je podstatně větší, než částky následující. Vysvětlení je jednoduché – v důsledku Napoleonských válek byly vyčerpány finanční možnosti státu, rostla inflace a dražota, což vedlo ke státnímu bankrotu v roce 1811, a proto došlo k pokusu o měnovou reformu, která nebyla úspěšná. Nejlepší možností pro stát bylo v roce 1857 přijmout Rakouskou měnu. Zavedení Rakouské měny bylo motivováno jak vnitřními hospodářskými okolnostmi, tak i zahraničněpolitickou situací. Vyhlášení rakouské měny předcházelo podepsání mincovní smlouvy s Německým celním spolkem. Základní mincovní jednotkou byl zlatý, který se dělil na 100 krejcarů. Poměr mezi zlatým konvenční měny a zlatým rakouské byl 100 zl. k. m. = 105 zl. r. č.⁹³

V 60. a 80. letech 19. století, byl průměrný výtěžek z jednoho představení 30 zlatých. Za nové vymalování divadla na radnici akademickým malířem z Prahy dali ochotníci 129 zl. a 47 krejcarů. Roku 1878 ochotníci znovu renovovali divadlo. Nové dekorace a kulisy je přišly na 400 zlatých.⁹⁴

Podle dochovaného účetnictví z 80. let můžeme soudit, že účast na divadelních představeních byla velká. Roční příjmy spolku se pohybují kolem 150 až 200 zlatých, přičemž

⁹² VONDRA, Roman. *České země v letech 1792–1848: formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry*. 1. vyd. Praha: Libri, 2013, 397 s. ISBN 9788072775033., str. 174 an.

⁹³ HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav a KAŠPAR, Jaroslav. *Vademecum pomocných věd historických*. 3., opr. a dopl. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 544 s. ISBN 80-7319-004-4., str. 457 an.

⁹⁴ *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*

bylo sehráno čtyři až pět představení ročně. Výdaje odpovídaly příjmům.⁹⁵ Spolek nemíval žádnou *kasovní* (pokladní) hotovost, protože vždy ihned po představení vše odevzdal na dobročinné účely. Výtěžky svých představení věnovali ve prospěch místních chudých, školní mládeže, místního muzea a okrašlovacího spolku. Přispěli hasičům na zakoupení nové stříkačky, tělocvičné jednotě Sokol na výstavbu tělocvičny. Také pamatovali na vyhořelé nebo povodněmi postižené spoluobčany v jiných krajích a na celonárodní účely, např. pořízení pamětní desky Vítězslavu Hájkovi v rodném Dolínku nebo na postavení sochy Jiříka z Poděbrad v Poděbradech a přispěli na výstavbu Národního divadla v Praze.

Jediným majetkem spolku bylo divadlo, šatna, knihovna a rekvizity.

V 90. letech 19. století byl průměrný výtěžek z jednoho představení 40 zlatých. V této době znovu proběhla měnová reforma, byla zavedena korunová měna. Kronikář ochotnického spolku ji však ani nezaznamenal a dále vedl účty ve zlatých.

Pro srovnání, v 19. století si státní úředník vydělával průměrně 1400 – 2400 zlatých ročně, učitel 300 – 1050 zlatých ročně, řemeslnický mistr 180 – 190 zlatých ročně a nekvalifikovaný dělník 156 – 390 zlatých ročně.⁹⁶

Účetnictví z 20. století se nedochovalo, účetní kniha vedená spolu s pamětní knihou, se na rozdíl od té pamětní ztratila. Dochoval se pouze jediný záznam z roku 1941, kdy Okresní úřad v Mělníku zakládal kartotéku spolků a žádal soupis majetku. Mšenský ochotnický spolek zde přiznal různé zařízení pro divadlo v hodnotě 6 000 K, pokladní hotovost 865,85 K, vklad ve spořitelně 3 153,45 K a dluh 3 769 K za elektrické zařízení pro divadelní jeviště.⁹⁷

⁹⁵ Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 880; sign. 8/5; období 1869-1903; kart. 81 (účty)

⁹⁶ LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 9788024616834., str. 31an.

⁹⁷ SOA Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1230; sign. 4/2 m; období 1937-1943; kart. 699, 700

1.6. Budovy

První představení se hráli mšensští ochotníci v hostinci Obecní dům, později přejmenován na Hostinec u Zelené lípy. Ve 20. st. to byl již **Hostinec u Zeleného stromu** a z tohoto období se dochovala jeho podoba, dnes už zde hostinec není. V této budově divadlo setrvalo od roku 1804-1846.

Divadelní dekorace a kulisy namaloval na papír Josef Laurek (výrobce hudebních nástrojů ve Mšeně), tyto se používali až do roku 1817, kdy již jmenovaný J. Laurek vyhotovil za 500zl. kulisy nové plátěné. V letech 1817-1840 se divadlo nehrálo.



Obr. Hostinec U Zelené lípy, kalendář 2012

V roce 1840 bylo divadlo znovu obnoveno u Zelené lípy. Nové kulisy namaloval pan Josef Košátecký, malíř z Mladé Boleslavi. Díky tomu, že v této době byli tehdejší purkmistr Josef Červenka a radní Josef Pfeifr členy a funkcionáři spolku, získal spolek vhodnější a důstojnější místnost k divadelním představením v roce 1946, a to **sál radnice**.



Obr. Radnice města Mšena, P. Jiskra: Ilustrovaný průvodce Kokořínskem

Pro divadelní účely byla radnice přestavěna a divadelní místnost se tím zvětšila. Divadlo bylo celé vymalováno Janem Knorem, akademickým malířem z Prahy. Bohužel v roce 1866 bylo divadlo zničeno pruskými vojáky a hned následující rok velkým požárem, při němž přišli ochotníci o veškerý inventář. Ochotníci neměli kde hrát, neboť požár zničil téměř celé Mšeno.



Obr. Hostinec Beseda č. p. 37, kalendář 2012

Pomoc jim poskytly okolní obce (Řepín, Vrátno, Nebužely), které zapůjčily mšenským ochotníkům svá jeviště. Z čistých výnosů z představení a za příspěvky od okolních ochotnických divadel zřídili prozatímní divadlo v **hostinci zvaném Beseda v domě č. p. 37**. Místnost byla pro divadlo velmi malá, ale tento dům byl po požáru brzy vystavěn a vhodnější prostory ve Mšeni nebyly. Ochotníci zde sehráli pouze dvě představení v roce 1868. Dnes je v tomto domě obchod s potravinami. Koncem roku 1868 se divadlo přemístilo do **hostince Matěje Kusa**,

Obr. Hostinec Matěje Kusa, rodinné album



Obr. Modrá hvězda, kalendář 2012



později přejmenovaného na hostinec „**U modré hvězdy**“. Dnes je zde obchod s ovocem a zeleninou. V hostinci bylo divadlo umístěno až do roku 1878, protože v sále radnice byla dočasně umístěna kaple, než se dostavěl kostel. Nové dekorace stály 181 zl., kostýmy si zakoupili od řepínských za 70 zl. a za jeviště zaplatili 130 zl. Rovněž si opatřili nové knihy. Roku 1872 bylo divadlo nově upraveno. Kulisy opět namaloval Josef Košátecký z Mladé Boleslavi. Po dostavbě kostela se mohli ochotníci opět vrátit na radnici. Uspořádali sbírku na nové dekorace, které namaloval Roman Škérta, divadelní malíř z Prahy. Na oponě divadla byly znázorněny Hradčany. V tomto sále divadlo setrvalo až do počátku 1. světové války v roce 1914, během níž byla v sále radnice uskladněna zásobovací mouka. Za války se hrálo divadlo v sále pana **Rudolfa Štolce**,

později zde byl „**Hotel u bažanta**“. Dnes je na tomto místě tržnice. Od roku 1919 mšenští ochotníci přestali být pod správou města a přesídlili do **Fügnerova domu**, tedy sídla Sokola, kde sídlí dodnes. Nové dekorace vymaloval Henrych z Libochovic.



Obr. Hotel u bažanta (vpravo) a Fügnerův dům, P. Jiskra: Il. průvodce Kokořínkem

V létě se také hrávalo v **hostinci na Šibenci**, dříve zvaném Na Spravedlnosti, nebo na Romanově, na jevišti zpěváckého spolku Vyšehrad. Podle ústního vyprávění pamětníků hráli ochotníci i v Rokosově zahradě, která se nachází naproti koupališti.



Mšeno. Větrný mlýn na Šibenci, dříve také na Spravedlnosti, v říjnu 1903

Obr. Hostinec na Šibenci, kal. 2012

Často také hostovali v okolních vesnicích. V roce 1959 bylo vystavěno **přírodní divadlo v Debři**, pozůstatky jsou k vidění ještě dnes. Od roku 1978 hráli při KaSS Mšeno v opět již známém hotelu „U bažanta“. Nyní se divadlo hraje v sokolovně jako dříve.⁹⁸



Obr. Přírodní divadlo v Debři, z rodinného alba Zabilanských

⁹⁸ Tato kapitola byla zpracována na základě těchto prostudovaných materiálů: *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*, uložena u pana Nováka ve Mšeně, WEBOVÉ stránky města - spolky - Mácha (Ochotnické divadlo ve Mšeně):<http://www.mestomseno.cz/index.php?cmd=page&id=630&lang=cs>, Soukromé písemnosti pana Fr. Černického, autora publikací a textů o ochotnickém divadle v Mělníku a na Mělníku

2. Ochotnické divadlo v Mnichově Hradišti

2. 1. 1. Vznik spolku divadelních ochotníků v MH

Již v druhé polovině 18. století se hrálo v Mnichově Hradišti (dále MH) šlechtické divadlo.⁹⁹ Hrál se v zámku a měli ho možnost shlédnout, kromě hraběcí rodiny a jejich hostů, jen vrchnostenská úředníci a někteří přední měšťané.¹⁰⁰ Při schůzce rakouského císaře, ruského cara a pruského korunního prince za udržení spolku „Svaté aliance“, která se konala na pozvání Kristiána z Valdštejna v roce 1833 v Mnichově Hradišti, bylo uspořádáno v zámeckém divadle kromě tří německých her i české představení *Čech a Němec*, hráli zde herci z pražského Stavovského divadla pod vedením Jana Nepomuka Štěpánka.¹⁰¹

Do této doby podle prohlášení Františky Mrázové (ochotnice činná v letech 1833- 1871) spadají počátky mnichovohradištského ochotnického souboru, kdy se dne 13. 9. 1833 v domě č. p. 93 u Františka Rennera (městský revizor) v MH hrálo na počest příjezdu císaře Františka I. do města představení *Loupežníci na Chlumu*. Avšak podle téhož prohlášení ze dne 11. 5. 1886 jmenovaná uvádí, že by počátky ochotnického divadla měly být datovány dále do minulosti do roku 1826, kdy se ona sama jako 12- ti leté dítě zúčastnila prvního českého představení V. K. Klicpery *Lhář a jeho rod*.¹⁰² Tento údaj se nikde jinde nepotvrdil a proto i sami ochotníci zasazují své počátky do roku 1833. K tomuto roku se podle téhož zdroje váže historika o zakládajících ochotnících, kteří ke hře *Loupežníci na Chlumu* neměli povolení správce panství a tudíž při jedné zkoušce, když se doslechli, že se blíží klášterští hraběcí mušketýři, aby celý divadelní aparát zkonfiskovali, v kostýmech prchli přes ploty zahrad.¹⁰³ Tato příhoda byla pravděpodobně předlohou pro dílo Karla Horkého, zetě říšského poslance Josefa Düricha, aktivního podporovatele mnichovohradištských ochotníků, *Bejvávalo aneb Loupežníci na Chlumu*.¹⁰⁴ Mezi zakládající ochotníky patřili Františka Hirschová (Mrázová), Helena Mašková, František Šebek, Kysela, Ferkl, Jan Lipan, František John a Herger.

⁹⁹ PEŠKOVÁ, Pavla a MOHLER, Frank. *Zámecké divadlo v Mnichově Hradišti = The castle theatre at Mnichovo Hradiště = Das Schlosstheater in Mnichovo Hradiště*. V Praze: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech, 2004. 39 s. ISBN 80-86516-14-8. str. 3

¹⁰⁰ PRŮŠKOVÁ, Helena. *Můj dům, můj hrad*. 1. vyd. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2006. 151 s., [14] s. obr. příl. ISBN 80-239-8279-6. str. 126

¹⁰¹ PEŠKOVÁ, Pavla a MOHLER, Frank. *Zámecké divadlo ... c. d.* str. 9

¹⁰² MMMH, fond Spolek divadelník ochotníků Tyl (dále SDO Tyl), p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Prohlášení Františky Mrázové ze dne 11. 5. 1886

¹⁰³ Tamtéž, Zmiňuje se o tom i VONDRÁČEK, Jan. *Dějiny českého divadla. Doba předbřeznová 1824-1846*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 490, [ii] s., [46] s. obr. příl. *Knihovna divadelní tvorby*, str. 116

¹⁰⁴ VALENTA, Jiří, ed. a ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, ed. *Místopis českého amatérského divadla*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2001-2002. 2 sv. ISBN 80-7068-144-6. str. 502

Dále se v témže prohlášení dočítáme, že se *Loupežníci na Chlumu* účastníkům císařského průvodu zalíbili tak, že podnikli ochotníky k nastudování další hry *Kdybych se byl neoženil*. V téže době bylo převezeno na popud správce Svobody staré divadlo z klášterského zámku, kde sídlila správa panství, do MH do městské radnice. Od této doby se zde pořádala všechna představení. Mezi prvními sehranými představeními se objevily hry jako *Vyhrané panství*, *Čtyři strážce na jednom stanovišti*, *Loupežník Weis*, *Dobré jitro*, *Libušin soud*, *Berounské koláče*, *Kain a Ábel*, *Klára z Horku a Zpěvohra Alena*.¹⁰⁵

Ochotníci v této době netvořili zákonitě ustavený spolek a neměli tudíž právo provozování divadelních představení. Aby mohli hrát, museli při každém představení podávat žádost s podpisy všech účinkujících. Z každého představení odváděli polovinu hrubého příjmu chudinskému fondu.¹⁰⁶ Ve 40. letech byla založena Měšťanská beseda (dále MB). V roce 1847 získali ochotníci stálou na radnici místnost, kde hrabě Kristián z Valdštejna nechal zřídit jeviště.¹⁰⁷ O rok později nechala MB tuto místnost doplnit příslušnými dekoracemi. Po vstupu ochotníků do MB v roce 1866 jako divadelní odbor, získali právo k pořádání divadelních představení jako spolek. Od roku 1840 do roku 1866 odvedli chudinskému fondu 2000 zlatých, což by dokazovalo, že hráli celkem často. Divadelní sál v radnici měl osm proměn, skromnou šatnu a malou knihovnu. Byl často využíván kočovnými společnostmi.¹⁰⁸ V roce 1854 navštívil Mnichovo Hradiště Josef Kajetán Tyl s kočovnou společností Filipa Zöllnera. Válka v roce 1866 nezapříčinila přerušování činnosti spolku, avšak při požáru se zřejmě ztratila většina pramenů pro předchozí období, jak k ochotnickému spolku, tak i z obecního archivu.¹⁰⁹ Činnost Měšťanské besedy od roku 1873 stále upadala, na rozdíl od činnosti samotného divadelního odboru, např. v roce 1873 bylo sehraáno 11 divadelních představení. Podle kronikáře B. Königa po plodném období spolku z let 1871 – 74 nastala i v činnosti spolku krize vyvolaná vnitřními rozpory, následkem čehož se „téměř vůbec“ nehrálo. Průměrně 4 hry do roka. Roku 1877 byla Měšťanská beseda rozpuštěna. Podle stanov připadl veškerý majetek MB (knihovna obsahující 43 svazků, piano, několik obrazů) včetně dluhů divadelnímu odboru.¹¹⁰ Rozpad MB způsobil, že se spolek divadelních ochotníků postavil na nové právně pevnější základy. Dne 16. března 1880 byl ustaven na základě povolených stanov Spolek divadelních ochotníků Tyl (dále jen SDO

¹⁰⁵ MMMH, fond Spolek divadelních ochotníků Tyl (dále SDO Tyl), p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Prohlášení Františky Mrázové ze dne 11. 5. 1886

¹⁰⁶ Pamětní kniha spolku divadelních ochotníků Tyl, dnes v majetku SDO Tyl, str. 21-22

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 5

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 20an.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 22 a 84

¹¹⁰ Tamtéž, str. 24 - 26

Tyl). Krize ve spolku, vyvolaná spory členů, byla ukončena nalezením společné platformy, díky tomu, že se ke starším zasloužilým členům přidala mladší generace, a spolu se schválením divadelních stanov toto vyústilo do nové etapy činnosti mnichovohradišťských ochotníků. Byli zvoleni noví funkcionáři. Prvním ředitelem SDO Tyl se stal František Linke, jednatelem Josef Štrobach a pokladníkem Eduard Ninger.¹¹¹ Nový výbor si dal za cíl zvednout hereckou úroveň a za tím účelem založil Dramatickou školu, která však fungovala jen krátce. Kvůli nedávným sporům byl vydán domácí řád pro členy SDO Tyl, ve kterém bylo zásadní zejména pravidlo: „aby členové spolku nepěstovali činnost ochotnickou mimo ochotnické divadlo“.¹¹² SDO Tyl 5. května 1880 potvrdil převzetí veškerého majetku rozpuštěného spolku MB a to včetně všech závazků.¹¹³ Vedle SDO Tyl vznikla také samostatná Čtenářská beseda, která posléze přebrala všechn majetek po MB.¹¹⁴ V září roku 1880 se SDO Tyl stal zakládajícím členem Matice divadelní.¹¹⁵ Tato organizace nevyvíjela prakticky činnost, proto byla vystřídána Ústřední maticí divadelních ochotníků českoslovanských (dále ÚMDOČ).¹¹⁶

2. 1. 2. Stavba nové radnice

Již od 70. let ochotníci stále řešili problém nevyhovující divadelní místnosti v radnici. Na žádosti o větší místnost zástupci obce nerespektovali. Proto se ochotníci rozhodli obstarat si finanční podporu pro úpravu a rozšíření divadla ve vlastní režii. Aby sehnali potřebné peníze na stavbu, vydali 300 akcií, jednu po 5 zlatých. Tato akcijní půjčka v roce 1871 se u obyvatel MH nesetkala s patřičnou odezvou a vybraná částka stačila pouze na piano.¹¹⁷

V 80. letech problémem SDO Tyl stále zůstávala malá kapacita divadla a jeho prostory nevyhovující bezpečnostním podmínkám. Nutnost úpravy divadla navíc umocnila situace po požárech divadel v roce 1881, kdy se zosílila úřední bezpečnostní nařízení. Tato situace vyvolala založení divadelního stavebního fondu a bylo usneseno hrát co nejvíce v jeho prospěch.¹¹⁸ V této době vyvolal Sokol myšlenku na stavbu spolkového domu. Ve fondu SDO Tyl je uložen návrh stanov účelového spolku zřízeného za účelem shromažďování finančních

¹¹¹ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 7 Spisy divadelního spolku Tyl 1864 – 1880, Dopis zaslaný okresnímu hejtmanství roku 1880

¹¹² Pamětní kniha SDO Tyl, str. 27

¹¹³ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 7 Spisy divadelního spolku Tyl 1864 – 1880, Prohlášení o převzetí majetku po MB ze dne 5. 5. 1880

¹¹⁴ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 8 Spisy divadelního spolku Tyl 1881 – 1890, Potvrzení Čtenářské besedy o převzetí majetku od SDO Tyl

¹¹⁵ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 24. 9. 1880

¹¹⁶ CÍSAŘ, Jan et al. *Cesty českého amatérského divadla: vývojové tendence*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998. 444 s. ISBN 80-7068-129-2, str. 59

¹¹⁷ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 23

¹¹⁸ Tamtéž, str. 28

prostředků ke stavbě spolkového národního domu. Myšlenka na spolkový dům byla velmi živá a vedla se intenzivní jednání.¹¹⁹ Poté, co tato jednání ztroskotala, požádali ochotníci městskou radu o vyhrazení místnosti při přestavbě školy. Teprve až v důsledku vydání bezpečnostních opatření okresním hejtmanstvím v roce 1884, požádala městská rada, aby ji spolek předložil návrh na úpravu divadla. Nicméně jednání byla bezvýsledná, neboť již 14. února 1887 městská rada rozhodla, že se rekonstrukce „odkládá na dobu příhodnější“.¹²⁰ Podle pamětní knihy se ochotníci rozhodli vyčkat, až divadlo zavřou samy policejní orgány, k čemuž skutečně došlo z bezpečnostních důvodů v roce 1889. Avšak jak vyplývá ze souboru dochovaných plakátů na divadelní představení, ochotníci během roku 1889 sehráli několik představení.¹²¹ Ve schůzi obecního zastupitelstva 26. března 1890 byla otázka divadla znovu na programu jednání, přece jen mělo i město svůj vlastní zájem na tom, aby činnost ochotníků dále pokračovala. Nejprve byl schválen rozpočet na opravy ve výši 12 000 zlatých podle návrhu stavitele Františka Dámce, který byl zároveň člen spolku ochotníků i člen zastupitelstva. Později 26. června 1890 byl odhlasován nový rozpočet ve výši 17.250 zlatých. V roce 1891 se naskytla možnost koupě domku sousedícího s radnicí a stavitel Dámec tedy přišel s novým návrhem rozpočtu na 35 000 zlatých. Samotná stavba byla provedena v letech 1892 – 3 v celkovém nákladu včetně zařízení 51 268 zlatých.¹²² Poslední představení *Baron Goertz* ve staré radnici se konalo 26. prosince 1891 ve prospěch okrašlovacího spolku.¹²³ Prvním představením v nové radnici byla Vrchlického veselohra *Noc na Karlštejně*, její výtěžek měl být použit na stavbu jeviště na radnici.¹²⁴

Mezi obcí a SDO Tyl byla uzavřena dohoda o přednostním právu bezplatného používání sálu a podia v městské radnici na zkoušky i produkci. Propůjčování divadla jiným divadelním ochotníkům bylo možné pouze za souhlasu spolku Tyl a místním spolkům pouze k jiným účelům než divadelním. Spory o jeviště, které se objevily hned první rok po dostavbě nové radnice mezi divadelním odborem Čtenářské besedy a spolkem Tyl, byly v roce 1894 vyřešeny tím, že Čtenářská beseda za produkci v divadelním sále radnice zaplatí spolku Tyl poplatek.¹²⁵ Navíc

¹¹⁹ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 8 Spisy divadelního spolku Tyl 1881 – 1890, Návrh stanov z roku 1882

¹²⁰ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 33

¹²¹ např. 20. 7. 1889 bylo sehráno několik představení za hostování Jindřicha Mošny, herce z Národního divadla v Praze, MMMH, fond SDO Tyl, karton 1, p. č. 3, Plakáty č. 101 - 300

¹²² Pamětní kniha SDO Tyl, str. 35

¹²³ MMMH, fond SDO Tyl, karton 1, p. č. 3, Plakáty č. 101 - 300

¹²⁴ Tamtéž, Plakát ze dne 29. 10. 1893

¹²⁵ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 42

byla dohodnuta spolupráce mezi oběma spolky, jež se hned projevila na společném nastudování představení Smetanovy *Prodané nevěsty*.¹²⁶

Pro neustálé prohřešky členů byl v roce 1896 aktualizován nový domácí řád, který bez povolení výboru zakazoval svým členům účinkovat na jiných scénách.¹²⁷ Ani toto opatření však nezabránilo účinkování několika členů u jiných divadelních společností a proto byli tito v roce 1902 ze spolku vyloučeni. Na základě odvolání proti tomuto přísnému trestu však byli někteří přijati do spolku zpět.¹²⁸ Téhož roku adresovalo 23 členů spolku valné hromadě žádost s návrhem na zřízení zábavního odboru spolku. Svoji žádost odůvodňovali tím, že spolkový život stagnuje a nekonají se žádné členské večírky ani jiné zábavy, zatímco jiné spolky, kde je příliv mladší generace větší, jsou na tom mnohem lépe.¹²⁹ Valná hromada z 13. 9. 1902 vyšla návrhu svých mladších členů vstříc a usnesla se na zřízení zábavního odboru, schválila jeho domácí řád a sedmičlenný výbor tvořený nejmladšími členy spolku.¹³⁰

O aktivní činnosti spolku v letech 1903 až 1913 svědčí poměrně velké množství dochovaných plakátů z jednotlivých představení.¹³¹ Ostatní prameny k tomuto období poskytují jen minimum použitelných informací.

Jarní sezónu roku 1903 poznamenaly rozpory mezi režiséry F. Šúrovským a V. Königem.¹³²

V roce 1908 spolek slavil 75. výročí od svého založení, k této příležitosti si vybrali hru J. K. Tyla *Paličova dcera*, tedy autora, jehož název spolek nesl.¹³³

Dne 23. června 1912 vystoupil SDO Tyl na přehlídce divadelních souborů konané v rámci krajské výstavy v Mladé Boleslavi. V městském divadle vedle výstaviště sehrál komedii Oscara Wilda *Ideální manžel*. Divadelní představení mělo divácky velký úspěch.¹³⁴

¹²⁶ MMMH, fond SDO Tyl, karton 1, p. č. 3, Plakáty č. 101 – 300, Plakát k představení *Prodaná nevěsta* ze dne 28. 9. a 30. 9. 1894

¹²⁷ Pamětní kniha spolku divadelních ochotníků Tyl, dnes v majetku SDO Tyl, str. 43

¹²⁸ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 10. 4. 1903

¹²⁹ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 20. 8. 1902

¹³⁰ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Usnesení valné hromady ze dne 13. 9. 1902

¹³¹ pro toto období je ve fondu MMMH, fond SDO Tyl, karton 1, p. č. 3, Plakáty č. 101 – 300 dochováno 92 plakátů k představením

¹³² Pamětní kniha SDO Tyl, str. 46

¹³³ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 50

¹³⁴ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 53an.

2. 1. 3. Dopad světových válek na ochotnické divadlo v MH

Po vypuknutí první světové války, nastal v druhé polovině roku 1914 útlum spolkové činnosti v důsledku povolání členů spolku do vojenské služby. Nehrálo se ani jedno představení a nekonaly se ani schůze. Teprve od roku 1915 se ochotníci znovu vzpružili a začali hrát.¹³⁵ Podle dochovaných plakátů sehráli v tomto roce celkem šest představení.

V roce 1916 činnost SDO Tyl zcela ustala. Kronika toto odůvodňuje tím, že členové odmítali hrát ve prospěch válečných účelů. Skutečnost, že nehrají, úřadům odůvodňovali tím, že řada jejich členů byla povolána na frontu.¹³⁶

Po dlouhé odmlce byla jako první představení hrána 21. října 1917 *Gazdina roba*.¹³⁷

U příležitosti oslav 50 letého výročí položení základního kamene k Národnímu divadlu měly být v Praze v roce 1918 pořádány herecké slavnosti, které však byly úřady zakázány. Na pokrytí nákladů za přípravu na tyto nakonec neuskutečněné oslavy, přispěli i mnichovohradišťští ochotníci 56- ti korunami z představení *Pražský flamendr*.¹³⁸

Na oslavu vzniku republiky a zároveň k 25. výročí SDO Tyl v nové radnici sehráli ochotníci 10. listopadu 1918 drama *Na vždy*. Tradičně se po celou dobu existence První republiky pořádalo představení na oslavu této významné události.¹³⁹

I během válečných let propůjčoval SDO Tyl jeviště v radnici k pořádání akcí např. pro představení nastudované polskými uprchlíky z Haliče ubytovaných v nedalekém Bakově¹⁴⁰ či dámskému odboru Severočeské jednoty pro besedu o Slovensku.¹⁴¹

V době války i těsně po válce byl čistý výnos z představení často poukazován vdovám a sirotkům po padlých vojínech a legionářích.¹⁴² Za zmínku stojí také dvě představení, jejichž výtěžek byl odevzdán organizaci České srdce. Tato charitativní organizace, založená v roce 1917, pomáhala městským dětem tím, že je umísťovala na venkov k dobrovolnickým rodinám, aby ve městě nezemřeli na podvýživu a hladem, případně jim poskytovala ošacení získané

¹³⁵ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 5, p. č 11, Spisy divadelního spolku Tyl 1911 – 1920, Zpráva o činnosti

¹³⁶ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 58an.

¹³⁷ Tamtéž, str. 62

¹³⁸ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 5, p. č 11, Spisy divadelního spolku Tyl 1911 – 1920, Děkovný dopis Ústřední jednoty českého herectva v Praze na krytí ztrát vzniklých policejním zakázáním slavnosti

¹³⁹ Pamětní kniha spolku divadelních ochotníků Tyl, dnes v majetku SDO Tyl, str. 63

¹⁴⁰ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 5, p. č 11, Spisy divadelního spolku Tyl 1911 – 1920, Žádost o půjčení jeviště ze dne 10. 1. 1915

¹⁴¹ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 62

¹⁴² MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 1, 2, Plakáty č. 101 - 450

sbírkami nebo dary.¹⁴³ Hra *Čokoládová princezna* z března 1918 vynesla pro České srdce čistý zisk 270K¹⁴⁴ a výjimečné představení *Naši furianti*, které spolek sehrál v srpnu 1918 mimo své jeviště v Příhrazech, přineslo výtěžek 3000K.¹⁴⁵

Vzhledem k změněným politickým poměrům po nových obecních volbách v roce 1920, kdy se dostaly do čela radnice socialistické strany, vyvstal problém o užívání jeviště mezi městskou radou a SDO Tyl. Kvůli jednoduššímu řízení byla zvolena divadelní komise z členů městské rady a členů SDO Tyl, tato komise měla pravomoc udělit dispoziční právo na pořádání představení pro ostatní spolky.¹⁴⁶ Následně byl ten problém vyřešen městskou radou, která potvrdila i nadále pravidla z 30. srpna 1893, kterými bylo vymezeno bezplatné využívání divadelních místností, jeviště a inventáře pro SDO Tyl, ale v omezené míře. Již tedy neplatí pravidlo výlučného používání jeviště pro SDO Tyl.¹⁴⁷

V červnu 1924 bylo Okresním osvětovým sborem organizováno představení Jiráskovy historické hry *Jan Žižka v přírodě* u hradu Valečova. Vzhledem k značnému počtu hrajících osob a komparsu, se na představení podíleli ochotníci mnoha spolků, mimo jiné i SDO Tyl. Výtěžek činil 40 000 Korun a byl použit na postavení pomníku Václava Budovce z Budova.¹⁴⁸

Téhož roku 26. října byl ustaven Šmilovského okrsek ÚMDOČ v Mladé Boleslavi. Spolky patřící do tohoto okrsku měli povinnost zvolit jednoho důvěrníka a jednoho delegáta pro jednání s ústředím. Navíc z členství vyplývala i povinnost odvádět 1% hrubého příjmu spolku do okrskové pokladny, platit členské příspěvky a předkládat každoročně vyplněný tiskopis výkazu o činnosti. Neplnění povinností vedlo ke ztrátě členství v ÚMDOČ. Místopředsedou okrsku byl zvolen stavitel F. Dáamec z MH.¹⁴⁹ Členství v ÚMDOČ bylo pro ochotnické spolky výhodné, protože pokud přiložily lístky s potvrzením o členství k žádosti o povolení hry či v půjčovnách kostýmů, platily snížené poplatky.¹⁵⁰ Oběžník z ÚMDOČ z 19. září 1927 upozorňoval na nový zákon o ochraně autorů, kterým byly stanoveny vysoké tresty za opisování

¹⁴³ KRAFLOVÁ, Hana. Rudolf Těsnohlídek a Vánoční strom republiky: k počátkům československé tradice (1919-1929). Brno: Moravské zemské muzeum, 2008. 119 s. ISBN 978-80-7028-337-0., str. 8

¹⁴⁴ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 5, p. č 11, Spisy divadelního spolku Tyl 1911 – 1920, Potvrzení o přijetí peněz

¹⁴⁵ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 62

¹⁴⁶ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 66

¹⁴⁷ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 5, p. č 11, Spisy divadelního spolku Tyl 1911 – 1920, Usnesení městské rady

¹⁴⁸ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 89

¹⁴⁹ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Oznámení o ustavení 1924

¹⁵⁰ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Pokyny jednatelům spolku z roku 1926

tiskem vydaných her, za nepovolená představení a neohlášená opakování byla stanovena pokuta 200 – 500 000K nebo vězení.¹⁵¹

Konec 20. let až po rok 1931 byl ve znamení poklesu činnosti spolku, k čemuž zřejmě přispěl vysoký věk členů a úmrtí mnohých z nich. S příchodem mladé generace v roce 1932 se činnost spolku oživila. Jak dále uvádí kronika, ve spolku zavládla nevraživost, intrikářství a nezájem o účinkování ve vlastním spolku. Pro konsolidaci činnosti spolku se na valné hromadě konané 16. listopadu 1932 usnesli na pravidlech dalšího fungování spolku. Např. v bodě 3 usnesení bylo schváleno, aby se členové výboru střídali v režii her. Opětovně se řešil problém účinkování některých členů mimo divadelní spolek bez souhlasu výboru. Byl tedy nastaven kompromis výhodný pro obě dvě strany. V případě účinkování člena SDO Tyl s jiným souborem, musel být tento na plakátech uveden jako host a člen spolku SDO Tyl, což přinášelo spolku Tyl reklamu.¹⁵²

Rok 1933 byl pro spolek významný, slavili 100 let své činnosti. Vlastní oslavy byly zahájeny 8. října 1933 slavnostní valnou hromadou. Kromě oficiálních proslovů byla v tento den otevřena výstava s archivními materiály dokumentujícími historii spolku. Jako slavnostní představení byla sehraána *Rabínská moudrost* od J. Vrchlického. Oslavy trvaly až do 18. listopadu, kdy byly uzavřeny operetou *Podzimní píseň lásky*. Součástí oslav bylo i vystoupení profesora J. Skupy s jeho už v této době populárními loutkami Spejbla a Hurvínka. Dodatečně na oslavu názvu spolku Tyl byla hrána Tylova *Fidlovačka*.¹⁵³

Po roce 1933 činnost spolku na dva roky ochabla, čemuž odpovídá i menší počet dochovaných plakátů.¹⁵⁴

Další činnost spolku byla prostoupena snahami o vlastní divadlo až do počátku Druhé světové války.¹⁵⁵

Na počátku roku 1939 po odehrání dvou představení v lednu a únoru bylo na programu ještě několik dalších her, ale k jejich provedení již nedošlo, činnost spolku byla přerušena okupací. Vládním nařízením z 31. března 1939 byl dosavadní spolkový zákon zrušen a spolky, které chtěly setrvat v činnosti, byly povinny oznámit to nejpozději do 31. května 1939 okresnímu

¹⁵¹ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č. 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Oběžník ÚMDOČ ze dne 19. 9. 1927

¹⁵² Pamětní kniha SDO Tyl, str. 93-94

¹⁵³ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 97

¹⁵⁴ MMMH, fond SDO Tyl, karton 2, p. č. 4, Plakáty č. 300 - 450

¹⁵⁵ viz kapitola 2. 6. Budovy

úřadu. Spolky, které tak neučinily, zanikly. SDO Tyl svou další činnost oznámil a dostal od úřadů potvrzení, ale de facto nemohla být další činnost provozována, neboť divadelní místnosti byly obsazeny německou policií. Nakonec byly místnosti uvolněny, ale zůstaly v dezolátním stavu, takže se stejně hrát nemohlo.¹⁵⁶ Po upravení divadelních místností a po překonání všech problémů se první představení hrálo na podzim roku 1939. Byla to veselohra *Příklady táhnou*, která byla úřady povolena až pod podmínkou, že z textu vyškrtnou některá slova.¹⁵⁷

Dalším představením uvedeným na scénu bylo Raupachovo drama *Mlynář a jeho dítě*.¹⁵⁸ Tato hra německého autora měla premiéru 20. listopadu 1836 ve Stavovském divadle a SDO Tyl ji také několikrát mezi léty 1869 a 1896 nastudoval. Ochoťníci očekávali velkou návštěvnost, avšak nakonec byli zklamáni, pro malou návštěvnost ani neproběhla repríza.¹⁵⁹

K žádosti o povolení divadelních představení musela být přikládána knížka s německým textem hry, což značně komplikovalo ochotníkům činnost, dokud roku 1940 nezaslala ÚMDOČ seznamy her přeložených do němčiny a již censurovaných a návod, kde je lze získat. Ve Věstníku ministerstva vnitra byly ve zvláštní příloze uveřejňovány seznamy povolených divadelních her.¹⁶⁰

Dne 15. října 1940 byl SDO Tyl okresním úřadem vyrozuměn, že jim v tomto roce nebudou povoleny žádné další hry, protože počet her v okrese v roce 1940 nesmí být větší, než byl v roce 1939. Povolný počet her byl už vyčerpán, a proto nebude do konce roku už žádné představení povoleno. Nakonec jimi zamýšlená hra *Bejvávalo aneb Loupežníci na Chlumu* povolena byla, protože předchozí povolené představení nehráli.

Někteří členové spolku byli za ilegální činnost zatčeni např. J. Dáamec a PhMr. Adolf Stoupa. Zatímco prvně jmenovaný byl po několika měsíčním vězení propuštěn, lékárník Stoupa zahynul v koncentračním táboře v Mathausenu.¹⁶¹

V roce 1941 nastudovali ochotníci celkem 7 her a odehráli 14 představení. V následujících dvou letech došlo k rapidnímu zvýšení počtu představení, převážně veseloher a pohádek.¹⁶²

¹⁵⁶ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 105

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 106

¹⁵⁸ MMMH, fond SDO Tyl, karton 2, p. č. 4, Plakáty č. 300 - 450

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 108

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 109

¹⁶¹ Tamtéž, str. 111 - 113

¹⁶² MMMH, fond SDO Tyl, karton 2, p. č. 4, Plakáty č. 300 - 450

Úspěchu SDO Tyl dosáhl v soutěži Šmilovského okrsku ÚMDOČ v roce 1942, kde se s představením *Radúz a Mahulena* umístil na 3. místě.¹⁶³

V podzimní sezóně roku 1944 v důsledku nařízení o totálním nasazení pracovních sil pro potřeby říše, bylo zakázáno pořádání divadelních představení, literární večery, přednášky, školení a výjimky byly vyloučeny. Ochotníci se tedy soustředili na vnitřní úpravy divadla, opravy divadelního zařízení, opravil se a vyčistil inventář, garderoba, rekvizity, elektrické osvětlení atd.¹⁶⁴

2. 1. 4. Poválečný vývoj ochotnického spolku v MH

Po skončení okupace odešlo mnoho členů SDO Tyl do pohraničí, což byla příčina opožděného zahájení činnosti. Kronika uvádí jako první představení po osvobození Vrchlického *Noc na Karlštejně* z prosince 1945. V souboru plakátů je však dochován plakát k představení z 28. července Rohovín čtverrohý od V. K. Klicpery.¹⁶⁵

V roce 1946 došlo ke zlepšení činnosti spolku. Dne 28. června 1946 pořádala Čsl. obec legionářská v zámeckém parku Zahradní pouťové slavnosti, SDO Tyl se přidal se svým programem pod názvem Cirkus Carollli. Výtěžek z této akce byl určen na stavbu kulturního domu, s jehož výstavbou začal Místní národní výbor k prvnímu výročí ukončení války. SDO Tyl přispěl částkou 8.633K.¹⁶⁶

Po únorovém převratu došlo i ke změnám i uvnitř spolku. Jednatel SDO Tyl Jan Dáamec byl nucen resignovat, poněvadž byl zbaven všech veřejných funkcí.¹⁶⁷

V tomto roce se konalo mnoho schůzí, jednalo se o představeních, byly stanoveny dokonce termíny, vybrány hry i režiséři, ale nakonec byly sehrány jen dvě pohádky v únoru a pak až 5. prosince hra *Přátelství*, s kterou se v okresní soutěži ochotníci umístili na 2. místě. Tato hra byla zároveň poslední ve starých divadelních místnostech. Pro nevyhovující podmínky byla zahájena jejich rekonstrukce. Dekorace, jevištní zařízení a ostatní divadelní inventář převezeny z části do jízdárny v zámku a zčásti do skladiště Okresní spořitelny a d. Divadelních představení probíhala v sále hotelu pana Kvapila. Tam zahájil spolek činnost 1. října 1949 Jiráskovou hrou *Otec*.¹⁶⁸

¹⁶³ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 114

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 119

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 120

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 122

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 123

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 126

Z počátku roku 1950 se SDO Tyl přihlásil do krajské soutěže v Turnově s hrou *Svatba Krečinského*. Zkoušky se odehrávaly v tělocvičně dívčí školy. Z 18-ti soutěžících se SDO Tyl umístil jako druhý.

Dne 8. září v sále hotelu Kvapil představili ochotníci hru *Já jsem horník a kdo je víc*.

Změna situace po únoru 1948 ovlivnila i další činnost ochotnického spolku Tyl, který byl v souladu s obecným trendem začleněn do místního závodního klubu Mnichotex.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Pamětní kniha SDO Tyl, str.130

2. 2. Stanovy

Od roku 1833 do roku 1866 tvořili mnichovohradišťští ochotníci volné sdružení divadelníků se všemi povinnostmi z toho vyplývajícími¹⁷⁰. Teprve vstupem do **Měšťanské besedy** a vytvořením **divadelního odboru v rámci tohoto společenství**, získali právo k pořádání her jako spolek.

Pod hlavičkou MB setrvali ochotníci až do jejího rozpadu v 70. letech, i když v této době po vyhlášení spolkového zákona v roce 1867, mohli být již samostatným spolkem. Dne 16. března 1880 byl ustaven na základě povolených stanov **Spolek divadelních ochotníků Tyl**.¹⁷¹

V pramenech jsou v plném znění dochovány až pozdější stanovy schválené místodržitelstvím dne 9. září 1889.¹⁷² Podle těchto stanov bylo účelem spolku „*veřejným pěstováním dramatického umění šlechtiti mravy občanů a podporovati docileným čistým výtěžkem účely dobročinné*“. Prostředky k dosažení účelu získávali z čistých výtěžků z představení a zábav a z příspěvků členů. Členové spolku se dělili na činné, přispívající, zakládající a čestné. Členy přijímal výbor na přihlášení se u ředitele a museli být doporučení alespoň jedním stávajícím členem. Podmínkou přijetí byla „*zachovalost*“ potencionálního člena, tedy dnešní terminologií řečeno trestní a morální bezúhonnost. Vyloučení člena ze spolku bylo možné za nedodržování stanov nebo domácího řádu, za nezaplacení příspěvků nebo za vrácení úlohy třikrát bez omluvy. Mezi povinnosti členů patřilo slušné chování, učení se úloh, účast na schůzích a zkouškách, plnění pokynů režiséra a dochvilnost. Zajímavé bylo, že při představení nesměl účinkující mezi obecenstvo, i když už měl svou roli odehranou. Právem každého člena bylo podávat návrhy, být volen a hlasovat na valné hromadě. Záležitosti spolku řídila valná hromada. Valná hromada se konala vždy jednou do roka před zahájením sezóny v září, volil se zde ředitel, tříčlenná komise kontrolující účty a výbor na jeden rok demokratickou volbou založenou na hlasovacích lístcích, rozhodovala většina hlasů. Výbor se skládal z ředitele, jednatele, dvou režisérů, pokladníka, dozorce garderoby, ředitele „komparsérie“ a čtyř členů výboru. Mezi povinnosti výboru patřila kontrola dodržování stanov, řešení zápisů z knihy přání a vytvoření domácího řádu. Mezi práva výboru náleželo určování vstupného do divadla i na zábavy, přijímání

¹⁷⁰ viz kapitola 2. 1. 1. Vznik spolku divadelních ochotníků v MH

¹⁷¹ V původním zápise z kroniky psaným retrospektivně je uvedeno, že SDO Tyl byl ustaven na základě povolených stanov již 29. 1. 1880, tedy o 2 měsíce dříve. V doplňcích a opravách kronikáře Josefa Sunka je údaj opraven na 16. 3. 1880. Ten se shoduje i s dochovanými prameny. MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 7 Spisy divadelního spolku Tyl 1864 – 1880, Oznámení okresnímu hejtmanství na základě schválených stanov c. k. místodržitelstvím.

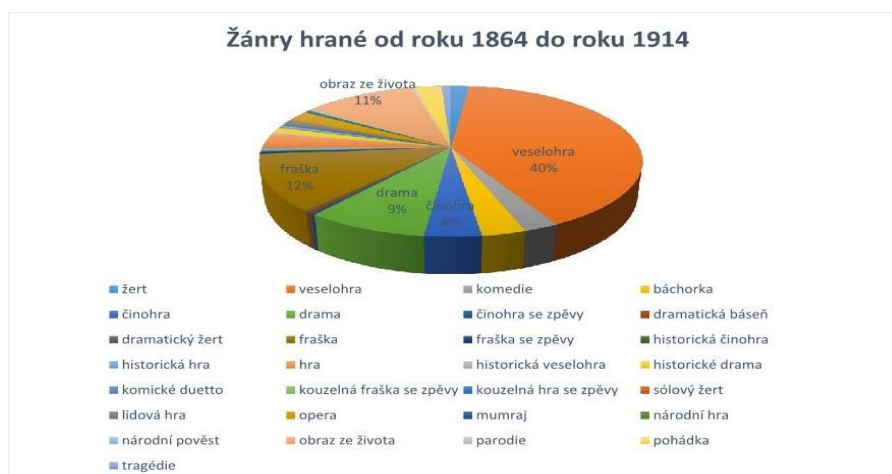
¹⁷² MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Stanovy ze dne 9. 9. 1880

a vylučování členů. Ředitel zastupoval spolek v jednání s úřady a třetími osobami. Měl hlavní slovo v záležitostech spolku, podepisoval všechny spolkové dokumenty, svolával, zahajoval a předsedal všem schůzím. Jednatel spolku zařizoval scénáře, jednal s úřady o povolení her, spravoval archiv a knihovnu a podepisoval s ředitelem dokumenty týkající se divadla mimo účtů. Režiséři určovali repertoár na celou sezónu, rozdělovali role a dohlíželi na průběh představení. Pokladník měl na starosti pokladnu, příjmy a výdaje spolku, avšak vydání mohl provádět samostatně pouze do 50 krejcarů, vyšší výdaje musel schválit ředitel. Dozorce garderoby dohlížel a ručil za divadelní šatnu, vydával na příkaz ředitele kostýmy a vedl inventář šatny. Ředitel „komparsérie“ obstarával veškeré dekorace k představením. Dále si spolek volil funkcionáře, kontrolora účtů, dva inspicienty, kteří sháněli rekvizity, dohlíželi nad včasnými příchody herců na scénu a tišili obecnostvo při představení, a správce místností, který zajišťoval pořádek v divadelních místnostech, staral se o údržbu sedadel a najímal biletáře (uvaděče) a zaučoval je, jak se mají chovat k obecnostvu. V majetku spolku bylo 6 knih – kniha protokolů, pamětní kniha, kniha pro zaznamenání korespondence, účetní kniha a inventář. Zvláštností byla kniha přání. Členové spolku disponovali právem nošení spolkového odznaku, který měl nápis Tyl a divadelní monogram. Spory mezi členy se řešily smířčím soudem, ve složitých případech měl rozhodující právo ředitel. Nebyla možnost odvolání. V případě zainteresovanosti ředitele ve sporu, připadla všechna práva ředitele nejstaršímu členu spolku. Zemská vláda dohlížela nad dodržováním stanov a měla právo vyslat zástupce na valnou hromadu spolku. Každé představení muselo být nahlášeno příslušným úřadům a zaslány jim program a texty. V případě rozpadnutí spolku, odevzdají členové majetek spolku obci Mnichovo Hradiště.

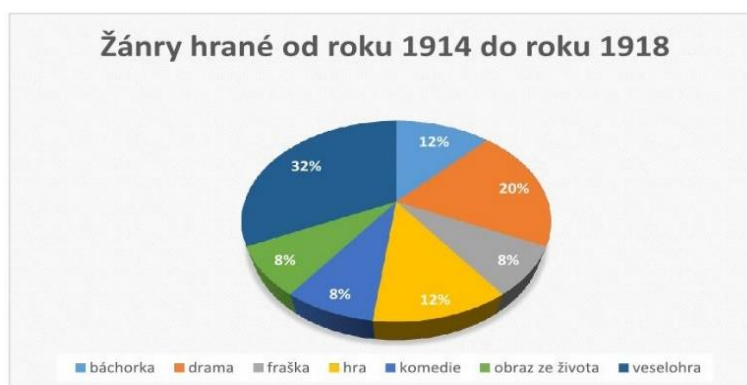
2. 3. Divadelní hry

Na počátku své činnosti v první polovině 19. století hráli v Mnichově Hradišti hry J. N. Štěpánka, V. K. Klicpery a Prokopa Šedivého. Mezi první v MH patřily hry jako *Loupežníci na Chlumu*, *Čech a Němec*, *Vyhrané panství*, *Čtyři strážce na jednom stanovišti*, *Loupežník Weis*, *Dobré jitro*, *Libušin soud*, *Berounské koláče*, *Kain a Ábel*, *Klára z Horku*, *Zpěvohra Alena* a další.¹⁷³

Ve druhé polovině 19. století klesla popularita těchto výše zmíněných obrozeneckých autorů a na scéně se objevují především hry J. K. Tyla, F. F. Šamberka, L. Stroupežnického, J. J. Kolára, J. Štolby, F. Rutha a E. Peškové.¹⁷⁴ Ze žánrů převažovala veselohra, další významnější podíl měla fraška a obraz ze života, méně pak už drama a činohra, ojediněle historické a lidové hry.



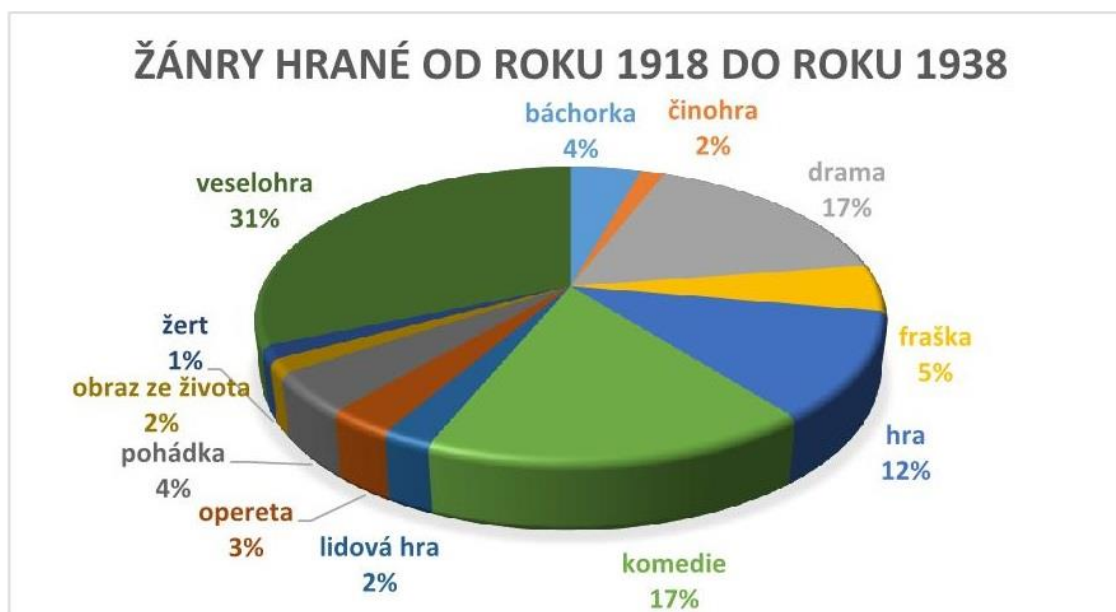
V letech 1. světové války se v MH zaměřovali převážně na veselohry a dramata.



¹⁷³ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Prohlášení Františky Mrázové ze dne 11. 5. 1886

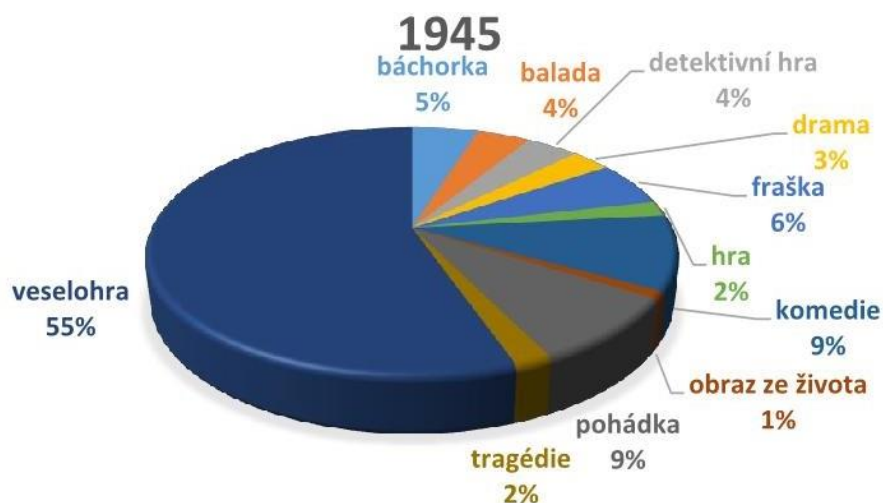
¹⁷⁴ výčet těchto nejčastěji hraných autorů je řazen sestupně podle počtu odehraných her SDO Tylem, na základě rozboru souboru dochovaných plakátů z fondu MMMH, fond SDO Tyl

Za první republiky se mezi nejhranějšími žánry stále objevuje veselohra a komedie.



Léta 2. světové války se vyznačovala dominantností veselohry. Významnějšího podílu na repertoáru mnichovohradišťských ochotníků v této době získala také pohádka. Nehráli ani jednu hru propagovanou Němci nebo oficiálními místy.

ŽÁNRY HRANÉ OD ROKU 1938 DO ROKU



V první polovině 20. století byli v MH oblíbení tito autoři : A. Jirásek, J. K. Tyl, J. Štolba, Z. Štěpánek, F. X. Svoboda, K. Čapek, J. Zeyer, K. Fořt, Gabriela Preissová, S. Čech, B. Ženíšek, B. Viková – Kunětická a F. Tetauer.¹⁷⁵

Nebáli se přikročit i k dílům světových autorů např. O. Wilda, J. R. Benedixe, A. Bissona, E. Scribeho, A. Kotzebueho, E. Raupacha a dalších. V repertoáru ochotníků lze nalézt také náměty od regionálních autorů např. hru Josefa Düricha¹⁷⁶ *Proč ty ne, Augustine?* uvedenou na scénu v roce 1923 nebo drama od Bedřicha Ženíška¹⁷⁷ *Bílý dům*, pohádku *Zlatý brouk*.

Mnichovohradišřtí ochotníci spolupracovali i s jinými spolky. Vzájemně hostovali se spolky z Turnova, Mladé Boleslavi, Liberce, Hoškovic, Jičína, Mohelnice, Veselé, Železného Brodu, Loukovce, Bělé pod Bezdězem, Kosmonos, Cvikova a d.¹⁷⁸

Hostovali zde také členové Národního divadla v Praze, např. Jindřich Mošna 20. července 1889¹⁷⁹, Hana Benoniová 25. listopadu 1900¹⁸⁰ nebo Marie Hübnerová 20. dubna 1902.¹⁸¹

Hrávalo se zpravidla v postním a adventním období, v den sv. Tří králů (6. 1.), na Hromnice (2. 2.), o Velikonoce, Vánoce, o posvícení, v den Všech svatých (1. 11.) nebo u příležitosti významných svátků a výročí (50. výročí položení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze, výročí bitvy u Zborova, výročí vzniku republiky).¹⁸²

Ochotníci se neomezovali pouze na divadelní představení, ale také pořádali různé plesy, merendy, členské večírky, maškarní průvody a výlety. Pravidelně se zúčastňovali i akcí jiných spolků, velmi často se aktivně spolupodíleli na jejich programech.

Podrobný přehled repertoáru ochotníků včetně cen vstupného a druhu účelu, k jakému byla jednotlivá představení pořádána, v letech 1864 až 1950 zpracovaný na základě souboru dochovaných plakátů, je zařazen v přílohách k této práci. (viz příloha č. 2)

¹⁷⁵ viz poznámka 153

¹⁷⁶ Josef Dürich, 1847 - 1927, syn mlynáře z Kláštera – vesnice sousedící s MH, český politik, poslanec nejprve za staročeskou stranu, později za agrární stranu, také dramatik a spisovatel píšící pod pseudonymem Charvátecký a Josef Josefovič, za první světové války emigroval do zahraničí, později byl účastníkem Československého zahraničního odboje a blízký spolupracovník T. G. M.

¹⁷⁷ Bedřich Ženíšek, nar. 1872, malíř – krajinář, pro SDO Tyl napsal několik divadelních her

¹⁷⁸ MMMH, fond SDO Tyl, Korespondence spolku

¹⁷⁹ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 6. 7. a 17. 7. 1889

¹⁸⁰ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 28. 10. a 7. 11. 1900

¹⁸¹ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 17. 3. 1902

¹⁸² Pamětní kniha SDO Tyl, str. 41

2. 4. Herci, funkcionáři spolku

Obecně hereckou základnu ochotnických divadel v 19. století reprezentovali drobní měšťané. V čele souboru se obyčejně objevovali zámožnější a kulturně vyspělejší měšťané pokrokových názorů a většího rozhledu a samozřejmě i příslušníci inteligence. Mezi herci vystupovali pláteníci, soukeníci, valcháři, voskaři, perníkáři, krejčí, nožíři, cvočkaři, řezníci, hodináři, hospodští, obchodníci a další. V některých městech na hraní divadla participovali krajští, městští, vrchnostenští, celní, vojenští i jiní úředníci, lékaři, právníci, lékárníci apod. Po celou dobu byly problémy ženskými rolemi, protože proti hraní divadla ženami, zejména vdanými, panoval mezi lidmi dlouho silný odpor.¹⁸³

Mezi prvními ochotníky v Mnichově Hradišti nalézáme výlučně řemeslníky.¹⁸⁴ K zakládajícím členům v roce 1833 patřili Františka Hirschová (Mrázová) – dcera kožešníka, Helena Mašková, František Šebek - zámečnický, Kysela, Ferkl, Jan Lipan – mistr hrnčířský, František John a Jan Nepomuk Herger - truhlář.¹⁸⁵

Od roku 1866 se mezi aktivními ochotníky objevují další jména - Eduard Henke - klempíř, Heřman Dávec - měšťan, Josef Hirsche - kožešník, Josef Henke, Eduard a Václav Ningrovi - malíři, František Auman - krejčí a další.¹⁸⁶ O tři roky později se herecká základna rozšířila o pozdější dlouholeté členy Františka Šúrovského- klempíře, Františka Königa – mistra obuvnického, Josefa Volmana - koželuha a rovněž o Františku Ptáčnickovou – dceru hostinského, pozdější častou představitelku hlavních rolí.¹⁸⁷ K posledně jmenované se váže příhoda z oslav stých narozenin J. Jungmanna z roku 1873, kdy ochotníci nastudovali představení Monika, jemuž byl přítomen páter Antonín Marek a napsal Františce Ptáčnickové představitelce jedné z hlavních rolí: „*Spanilá děvče! Viděl jsem Tebe. Viděl jsem Tě v mistrném vykonávání důležité tvé úlohy. Slyšel jsem Tvůj zvonkový, srdce jímající hlásek. Přijal jsem přísné tvého oka rozkazy. Pak i líbezný úsměv Tvých úst a zkormoutil se konečným Tvým zkormoucením. Posvátný dějepis vypravuje nám, že se v lidské podobě zjevovali andělé. Tvůj*

¹⁸³ CÍSAŘ, Jan et al. *Cesty českého amatérského divadla: vývojové tendence*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998. 444 s. ISBN 80-7068-129-2, str. 47

¹⁸⁴ PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mnichově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav., str. 46

¹⁸⁵ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 2

¹⁸⁶ Tamtéž, str. 13

¹⁸⁷ Pavel Štěpán, *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti*, Mnichovo Hradiště 1983, str. 14

zjev se zdál toho obnovou býti. Národ, který takové drahokamy plodí, roste ve své ceně a jest milování hoden.“¹⁸⁸

V roce 1872 se stává členem spolku poslanec Josef Dürich.¹⁸⁹ U příležitosti opožděných oslav 50. výročí od vzniku spolku byl Josef Dürich tehdy již poslanec ve Vídni jmenován čestným členem slavnostního výboru oslav.¹⁹⁰

Prvním ředitelem spolku SDO Tyl, samostatně ustanoveného v roce 1880 se stal František Linke, jednatelem Josef Štrobach, pokladníkem Eduard Ninger a režiséry František König a František Šúrovský.¹⁹¹ V osmdesátých letech se mezi členy spolku objevovaly zejména řemeslníci a drobní úředníci.¹⁹²

V době zahájení činnosti spolku v budově nové radnice čítal spolek 4 zakládající členy, 19 přispívajících a 33 činných.¹⁹³ V této době začala stoupat prestiž spolku. Zejména pak na počátku 20. století, kdy byli do čela spolku zvoleni doktoři práv Antonín Šverma a Jan Herold, kteří se oba vystřídali i ve funkci starosty města. Také vdané ženy rozšířily hereckou základnu spolku např. Karla Heroldová nebo Ludmila Rejzková (rozená Dámcová), tedy ženy, které měly díky profesím svých mužů vysoký sociální status.¹⁹⁴

Spolek SDO Tyl byl vnímán městem jako společensky prestižní záležitost. Proto se nelze divit, že anonymní pisatel vytýkal spolku, že mezi sebe přijali osobu *“lehkou a beze cti, tzv. fabričku”*.¹⁹⁵ Sociální status ochotníků měl do značné míry vliv i na obsazování rolí, které bylo v kompetenci režisérů. Velmi často byli obsazováni do hlavních rolí právě ti sociálně nejvýše postavení členové spolku. Na počátku první světové války byla řada členů spolku povolána na frontu mezi nimi např. V. König, M. Rokos, K. Henke, Fr. Rejzek, R. Vávra, Fr. Nedvěd aj. V tomto období byli ve spolku 3 členové čestní, 2 zakládající, 10 přispívajících a 48 činných.¹⁹⁶

¹⁸⁸ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 6. 8. 1873

¹⁸⁹ viz předchozí kapitola

¹⁹⁰ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 1. 4. 1886.

Podle korespondence z června roku 1886 požádal SDO Tyl Josefa Düricha o článek do slavnostního listu vydaného k již zmiňovanému výročí.

¹⁹¹ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 7 Spisy divadelního spolku Tyl 1864 – 1880, Dopis zaslaný okresnímu hejtmanství roku 1880

¹⁹² PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mnichově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav., str. 46

¹⁹³ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 40

¹⁹⁴ PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život ... c. d.*, str. 46, Ženské role hrály zhruba do roku 1895 výhradně neprovdané ženy. Role starších žen tak představovaly mladé či trvale neprovdané herečky. Svatba byla většinou důvodem k opuštění divadelních prken.

¹⁹⁵ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Anonymní dopis ze dne 3. 6. 1889

¹⁹⁶ Pamětní kniha, str. 61

Za první republiky patřili mezi funkcionáře spolku F. Šúrovský, J. Herold, K. Sitta, V. König, J. Hozák, J. Dávec, F. Rejzek, J. Lamač, K. Henke, B. Slavík, F. Šulc, J. Sunek a další.¹⁹⁷ Emancipace žen v české společnosti se odrazila i ve struktuře spolku Tyl. Nejen, že se ženy postupně již před rokem 1918 stávaly plnohodnotnými členkami spolku, ale také se mohly uplatnit jako režisérky či autorky hudby.¹⁹⁸

Z hlediska věkové struktury byla vždy nejsilněji zastoupena mladá generace, z tohoto důvodu je možné, že právě proto prostupují celou historií spolku generační střety a problémy.¹⁹⁹ Již od šedesátých let devatenáctého století se na jevišti objevovali představitelé dětských rolí²⁰⁰, jednalo se však většinou o potomky či jiné rodinné příslušníky dospělých herců.²⁰¹

Další podrobnější přehled herců činných ve spolku je součástí příloh této práce.²⁰² (viz příloha č. 4)

¹⁹⁷ Pavel Štěpán, *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti*, Mnichovo Hradiště 1983, str. 36 - 37

¹⁹⁸ PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mnichově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav., str. 46

¹⁹⁹ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Dopis ze dne 25. a 26. 4. 1902 o vzdání se členství ve spolku

²⁰⁰ např. v pamětní knize vzpomíná kronikář František Dávec na své dětské herecké zkušenosti

²⁰¹ PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v MH ...c. d.*, str. 46

²⁰² výše zmiňované přílohy jsem převzala z práce PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mnichově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav

2. 5. Finance

Účetní kniha spolku se nedochovala, ve fondu SDO Tyl nalezneme pouze jednotlivé účty spolku z let 1864 až 1930. Vzhledem k jejich počtu se lze domnívat, že zdaleka nejsou dochovány všechny, což velmi stěžuje provedení celkové analýzy účetnictví tohoto spolku.²⁰³

První celkové vyúčtování divadelní hry pochází podle literatury z roku 1866 ke hře *Ďáblova bařina*, ale ve fondu SDO Tyl se zmiňovaný účet nenachází. O této hře referuje rovněž Boleslavan, který uvádí: „*Toto představení za přehojného účastenství obecnstva a při obezřelé režii p. A. Čecha nad očekávání dobře se zdařilo.*“²⁰⁴ Čemuž napovídá i toto vyúčtování. Bylo vybráno 56zl. 25kr., celková vydání činila 39zl. 63kr., na chudé bylo odevzdáno 10zl. a v pokladně zůstalo 6zl. a 62kr.²⁰⁵ Jako srovnání lze použít jedno z mála dalších dochovaných vyúčtování z listopadu 1869, kdy ochotníci vybrali 17zl. 5kr., celková vydání činila 22zl. 29kr., tudíž tato hra skončila s deficitem 5zl. 24kr.²⁰⁶

Z torzovitých účtů lze vysledovat nejčastější výdaje spolku. Opakovaně se zde objevují účty za vytápění divadla (uhlí a dřevo²⁰⁷), za osvětlení (nejprve svíčky a petrolej, náhradní cylindry na lampy, později účty za elektrickou energii), za údržbu a opravy inventáře (špendlíky, hřebíky, vrtáky, plátno), za doplňování knihovny a odebírání časopisů (Mikuláš & Knapp knihkupectví a knihtiskárna – redakce časopisu *Divadelní ochotník*), za opisy her a tisk programů. Nejvyšší položky se objevují na účtech za malířské, klempířské a truhlářské práce prováděné vesměs místními řemeslníky. Dekorace se přemalovávaly, aby spolek šetřil místem i financemi. Účty za nové kostýmy se vyskytují ojediněle, kostýmy se nejčastěji opravovaly a přešivaly, později půjčovaly.²⁰⁸

Výtěžky svých představení spolek převážně poukazoval na dobročinné účely v souladu se svými stanovami. Častým příjemcem v 2. polovině 19. století byl místní ústav chudých²⁰⁹, hrálo se i ve prospěch mnichovohradišťské školy, každoroční příspěvek na svou činnost či

²⁰³ MMMH, Fond SDO Tyl

²⁰⁴ SOKA Mladá Boleslav, Sběrka novin a časopisů, Boleslavan, ročník 6, číslo 1, 4. 1. 1867, str. 4

²⁰⁵ Pavel Štěpán, *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti*, Mnichovo Hradiště 1983, str. 14

²⁰⁶ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 7 Spisy divadelního spolku Tyl 1864 – 1880, Vyúčtování ze dne 15. 11. 1869

²⁰⁷ Uhlím se vytápěl divadelní sál při představení a dřevo se využívalo při zkouškách.

²⁰⁸ MMMH, fond SDO Tyl, Účty 1864- 1930

²⁰⁹ O skutečnosti, že pro ústav chudých byly poukazované výnosy z divadelních představení nezanedbatelnou finanční položkou, svědčí i článek v Boleslavanu, v němž autor kritizuje nečinnost spolku, čímž trpí i místní ústav chudých natolik, že hrozí jeho uzavření. Soka MB, Sběrka novin a časopisů, Boleslavan, ročník 1, číslo 1, str. 97

vybavení dostávali i místní dobrovolní hasiči²¹⁰. Ochotníci nezůstali lhostejní ani k osudu těch, které postihla živelná pohroma. Měšťanská beseda v roce 1867, jejíž součástí tehdy byli, uspořádala vystoupení ve prospěch „*mšenských pohořelých*“²¹¹. Avšak účast obecnstva na této produkci byla velmi malá.²¹² V roce 1872 podpořili mnichovohradišťští ochotníci poškozené povodní, o dva roky později věnovali čistý výnos svého představení ve prospěch místních občanů postižených požárem. Svými představeními přispěli i na fond pro zřízení opatrovny, fond pro stavbu Sokolovny či na zakoupení školních pomůcek. Ze svého dobročinného fondu podporovali i své členstvo např. přispěli na sirotka po zemřelém členu či finančně podpořili svého členu v době nezaměstnanosti. Několik představení bylo sehráno na podporu stavby Národního divadla v Praze a po jeho požáru pak na jeho znovuoobnovení.²¹³ Od roku 1882, tedy jen dva roky po vzniku samostatného SDO Tyl, mezi uváděnými účely jednoznačně převažovala snaha poukázat výnos na vlastní stavební divadelní fond.

Jen výjimečně se až do 1. světové války objevují i jiné účely např. hráli ve prospěch Červeného kříže, ve prospěch okrašlovacího spolku, chudé školní mládeže, ve prospěch pamětních desek a pomníků významným osobnostem. Během války a v prvních letech republiky se konala představení, jejichž výtěžek podpořil vdovy a sirotky po padlých vojínech a legionářích, organizaci České srdce a Národní jednotu severočeskou.²¹⁴

Podle inventáře z roku 1925 se v majetku spolku tehdy nacházelo divadlo (8 typů pokojů, vězení, kulisové atrapy) v hodnotě 18.500K, dále kulisy, opony a sufitu v hodnotě 8000K a další jednotlivosti. Hodnota tohoto byla vyčíslena na celkem 47. 810K.²¹⁵ Další vyčíslení jmění spolku uvádí pamětní kniha k 31. 12. 1945. V této době vykazoval spolek vklady ve výši 123.653K ve staré měně, cenné papíry ve výši 2000K a pokladní hotovost 1813.80K.²¹⁶

²¹⁰ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 7 Spisy divadelního spolku Tyl 1864 – 1880, Děkovný dopis sboru hasičů ze dne 22. 3. 1880

²¹¹ viz kapitola Ochotnické divadlo ve Mšeně

²¹² SOKA Mladá Boleslav, Sběrka novin a časopisů, Boleslavan, ročník 6, číslo 50

²¹³ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 3, p. č. 8 Spisy divadelního spolku Tyl 1881 – 1890, Pozvánka na schůzi 13. 8. 1881, projednávání hry ve prospěch Nár. divadla v Praze.

²¹⁴ Zde uváděné údaje vychází z rozboru souboru plakátů SDO Tyl v letech 1884 – 1950. Od třicátých let 20. století není účel představení na plakátech uváděn. MMMH, fond SDO Tyl, karton 1 a 2, p. č. 3, 4, 5, Plakáty č. 1 - 650

²¹⁵ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č. 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Soupis inventáře spolku SDO Tyl z 24. 9. 1925

²¹⁶ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 121

Kapacita sálu v nové radnici byla 300 míst.²¹⁷ Místa v sále byla rozdělena podle kvality, pro šedesátá až osmdesátá léta 19. století platily ceny podle sedadel, pro I. třídu zaplatili 30kr., za II. třídu 20kr., ceny k stání byly v přízemí 15kr. a na galerii 10. V 90. letech 19. století došlo ke zdražení za I. místo zaplatilo obecnstvo 50kr., za sedadlo II. třídy 30kr., za místo k stání v přízemí 20kr. a na galerii 10kr. Od počátku 20. století po změně měny se za představení platilo za I. třídu sedadel 1K, za II. třídu 60h, za místo k stání v přízemí i na galerii 20h.²¹⁸ V roce 1903 byl na každou vstupenku zaveden národní kolek 2 haléře.²¹⁹ Během první republiky vystoupala cena I. třídy sedadel až na 7Kč, II. třídy na 5Kč, ceny k stání v přízemí na 4Kč a na galerii na 2Kč. Tato cena zůstala prakticky nezměněna až do druhé světové války.²²⁰

²¹⁷ LADECKÝ, Jan, ed. Příspěvky k dějinám českého divadla; zároveň Seznam předmětů divadelního oddělení Národopisné výstavy československé roku 1895. Praha: Divadelní odbor, 1895. 198 s., [2] l. obr. příl., str. 129

²¹⁸ MMMH, fond SDO Tyl, karton 1 a 2, p. č. 3, 4, 5, Plakáty č. 1 - 650

²¹⁹ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 47

²²⁰ MMMH, fond SDO Tyl, karton 1 a 2, p. č. 3, 4, 5, Plakáty č. 1 - 650

2. 6. Budovy

Ochotnické divadlo se až do 20. let 19. století hrávalo v soukromých bytech. Později ochotníci přesídlili do veřejných objektů (např. hostinců, radnic, škol, zrušených klášterů) s improvizovanými příležitostnými jevišti. Vybavení jeviště bylo většinou velmi primitivní. Jako dekorace se v bytech často používaly paravány. Od 30. let si ochotníci mnohdy pořizovali iluzivní typové dekorace, malované většinou místními malíři, výjimečně objednané v Praze. Snahou ochotníků bylo mít k dispozici alespoň základní kulisy a dekorace, které se nejčastěji používaly, zejména les, světnice, náměstí, vězení. Některá divadla si pořídila malované opony, na nichž byla veduta města.²²¹ Divadelní budovy patřily mezi první veřejné stavby určené pro uměleckou činnost, které si obyvatelé českých měst stavěli.²²²

V Mnichově Hradišti se zpočátku hrálo v domě u Rennerů č. p. 93. Teprve později jim byla propůjčena místnost ve staré radnici.²²³ Problémem divadla ve staré radnici byla jeho malá kapacita a prostory nevyhovující bezpečnostním podmínkám. „*Divadlo ochotnické hrálo se v dosti těsné místnosti ve staré radnici. Byl to menší sál, v jehož průčelí bylo jeviště s pěkným portálem a oponou, malovanou malíři a divadelními ochotníky bratřimi Eduardem a Václavem Nigrem (Ningrem). Pod zvýšeným jevištěm, které mělo pěkné kulisy, sufitu²²⁴, uprostřed pak budku pro nápovědu, byla v přízemí umístěna hudba. Hned za hudbou byly v řadách postaveny židle, jako místa první, za těmi asi po třech řadách následovala místa druhá a na lavicích místa třetí. Sedadla sahala až ke galerii, která byla vzadu sálu postavena a pod galerií byla za přehradou místa k stání. Na zdi pověšeny byly obrazy, znázorňující terče Národní gardy z let osmačtyřicátých, na nichž bylo s příslušným obrazem zaznamenáno, kdo při střelbě docílil první trefu.*“²²⁵

Z důvodu nevyhovujícího stavu divadla byla po velkých průtazích postavena nová radnice i se sálem pro divadlo.²²⁶ V tomto sále byla opona malovaná akademickým malířem Vilémem

²²¹ CÍSAŘ, Jan et al. *Cesty českého amatérského divadla: vývojové tendence*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998. 444 s. ISBN 80-7068-129-2. str. 47

²²² ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000. 410 s. ISBN 80-200-0782-2., str. 105

²²³ MMMH, fond SDO Tyl, p. č. 1 Spisy vybrané a sebrané, kart. č. 1, Prohlášení Františky Mrázové ze dne 11. 5. 1886

²²⁴ podhled stropu nebo závěs kryjící horní část jeviště

²²⁵ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 85-86

²²⁶ viz kapitola 2. 1. 2. Stavba nové radnice

Trskou, nové dekorace (sál, pokoj, selská světnice, město, les, zahrada, krajina) od malíře Národního divadla Roberta Holzera. Zařízení jeviště zhotovili místní řemeslníci podle modelu člena technického personálu Národního divadla.²²⁷



Obr. Nově postavená radnice - MMMH, fotografie města, po roce 1893.²²⁸

Úpravy nového sálu pokračovaly i v následujících letech. V roce 1903 byla v rámci protipožárních opatření pořízena nová železná opona.²²⁹ O tři roky později osvítilo jeviště nové acetylenové osvětlení.²³⁰ Roku 1913 jej vystřídalo osvětlení elektrické v souvislosti s elektrifikací města. Na jeho pořízení dostal spolek dotaci od města ve výši 700K a na oplátku poskytl ochotníci městu původní acetylenové zařízení.²³¹ Při zavádění vodovodu do budovy radnice požádal spolek, aby bylo pamatováno na zavedení vody jak do zákulisí, tak i na jeviště pro případ požáru.²³²

Přestěhováním ochotníků do nových prostor sálu by se zdálo, že ochotníci upustí od snah o stavbu vlastní divadelní budovy. Tato myšlenka provázející ochotníky od vzniku spolku SDO

²²⁷ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 40

²²⁸ převzato z PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mníchově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav

²²⁹ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 47

²³⁰ Pavel Štěpán, *150 let trvání ochotnického divadla v Mníchově Hradišti*, Mníchovo Hradiště 1983, str. 23-24

²³¹ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 5, p. č 11, Spisy divadelního spolku Tyl 1911 – 1920, Protokol z řádné hromady spolku ze dne 14. 9. 1912

²³² MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Dopis městské radě z 16. 1. 1928

Tyl v roce 1880 a podporovaná vytvořením vlastního stavebního divadelního fondu, do kterého byla poukazována od roku 1882 většina výtěžků, zůstávala však i nadále živá.

Ve druhé polovině dvacátých let se v pramenech objevují znovu doklady o zvýšeném úsilí členstva spolku postavit si vlastní divadlo. Je možné, že tuto situaci vyvolala snaha městského úřadu o co možná největší zisk z pronájmu sálu, která vedla k dalšímu vymezení pravidel pro SDO Tyl. Spolek byl nucen oznámit termíny zkoušek vždy nejméně měsíc dopředu, aby radnice mohla propůjčit sál i ostatním korporacím. Pokud by včas ochotníci termíny neoznámili, byl by sál pronajat tomu, kdo o něj požádá dříve. Podle pramenů bylo takových žádostí opravdu mnoho.²³³ Od roku 1927 začal spolek intenzivně rozesílat žádosti o příspěvek na stavbu divadla např. Městské spořitelně v MH²³⁴ či Okresní požární pojišťovně.²³⁵ Žádost o příspěvek byla také zaslána mnichovohradišťským sokolům s odvoláním na to, že oni již vlastní budovu mají a SDO Tyl na její stavbu také přispěl a nyní tedy na oplátku žádají o věnování alespoň jednoho výtěžku z „*biografního*“ představení ročně.²³⁶ V reakci na tuto prosbu zaslal Sokol v roce 1929 částku 500Kč.²³⁷ V témže roce daroval Jubilejní fond republiky 50 000Kč na stavbu divadla.²³⁸ Veškeré toto úsilí směřovalo k tomu, aby při 100. výročí spolku v roce 1933 mohl být položen základní kámen k novému divadlu. Bohužel tyto snahy vyzněly naprázdno.

V roce 1936 se projevil nevyhovující stav dosavadního jeviště v radnici. Potřebu oprav pochopila i městská rada a za vydatné finanční pomoci od městské spořitelny, bylo přikročeno k rozsáhlým úpravám. Práce byly svěřeny akademickému malíři Ladislavu Mouchovi z Prahy, R. Mrázovi majiteli elektrotechnických závodů v MH a J. Svobodovi majiteli závodů pro divadelní osvětlení z Prahy Pankráce.²³⁹ Ve výborové schůzi 31. března 1937 bylo jednáno hned také o úpravě hlediště, respektive o přestavbě sálu. Byly předloženy dva návrhy, stavitele Jana Dámece a stavitele Šulce. Byla opět oživena myšlenka spolku na samostatnou stavbu

²³³ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Sdělení Městského úřadu SDO Tyl

²³⁴ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Dopis z 24. 2. 1927 o přiznání příspěvku ve výši 2000Kč

²³⁵ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Oznámení o zamítnutí žádosti ze dne 24. 2. 1927. Okresní pojišťovna jejich žádosti nevyhověla s odůvodněním, že by pak i jiné korporace takový příspěvek požadovali, nabídla jim však snížení pojistného.

²³⁶ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Žádost z 16. 1. 1928

²³⁷ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Dopis TJ Sokol ze dne 11. 3. 1929

²³⁸ MMMH, fond SDO Tyl, karton č. 6, p. č 12, Spisy divadelního spolku Tyl 1921 – 1930, Oznámení o vyplacení daru z Jubilejního fondu republiky

²³⁹ Pavel Štěpán, *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti*, Mnichovo Hradiště 1983, str. 39

divadla. Městská spořitelna slíbila dar 10 000Kč na stavební fond divadla. Tyto snahy přerušila 2. světová válka.

Snahy o výstavbu kulturního domu, který měl mimo jiné, sloužit také divadlu zahájil národní výbor počátkem roku 1946. Celá akce však ztroskotala na financích, protože v téže době již probíhala výstavba reprezentační budovy školy podle sovětského vzoru a peníze na kulturní dům už nezbyly. Nakonec se tedy v roce 1949 přistoupilo k rekonstrukci starého divadla v radnici a současně celé radnice. Do opravených prostor se vrátili v roce 1951.²⁴⁰

²⁴⁰ Pamětní kniha SDO Tyl, str. 120 - 125

Závěr

Cílem této práce bylo zmapovat historii ochotnických divadelních spolků ve Mšeně a v Mnichově Hradišti, tedy dvou spolků s dlouholetou tradicí ve městech zhruba stejného charakteru, zaměřit se na jejich funkci ve veřejném prostoru a porovnat do jaké míry jsou si podobné a popř. v čem se liší. V obou případech se jedná o maloměsta s vazbou na okolí a s malým průmyslem s venkovským zázemím.

Dochované prameny k oběma spolkům se liší. Z tohoto důvodu lze provádět komparaci pouze u těch materiálů, které jsou tematicky shodné pro oba spolky, tedy historický vývoj spolku, repertoár, sociální status členstva a jejich role ve společnosti.

Vznik ochotnického divadla ve Mšeně v roce 1804 spadá do období označovaného divadelními historiky za druhou vlnu ochotnické aktivity. Zatímco ochotnické divadlo v Mnichově Hradišti patří do následující třetí tzv. obrozenecké vlny, bereme-li za počátek činnosti tohoto spolku obecně uznávaný rok 1833. Prameny k činnosti spolků do 60. let 19. století jsou velmi torzovité. V této době se oba spolky musely potýkat s nepřízní úřadů, což shodně potvrzují obě pamětní knihy. K povolení her u obou případů bylo vyžadováno prohlášení, že herci nemají jiný způsob obživy. Vzhledem k tomu, že se herci rekrutovali z řad místních řemeslníků, nemohli toto potvrzení podepsat. V této době nahrazovali ochotnickou činnost koncesované kočovné společnosti. Oba spolky ovlivnila v roce 1866 prusko-rakouská válka, která omezila činnost spolků. Navíc oba spolky v této době přišly o svůj archiv – MH požárem v souvislosti s válkou a Mšeno hned rok poté – tzv. Velkým požárem. Od 70. let se obě divadla snažila o nové prostory pro svou činnost. Úsilí o jejich získání vyústilo v otevření nových divadelních sálů, ve Mšeně v roce 1879 a v MH v roce 1893. Během první světové války v letech 1916 až do podzimu 1917 se v obou divadlech nehrálo. Oba dva spolky vstoupily ve 20. letech do okrsků ÚMDOČ jím příslušejícím. Za 2. světové války byly oba spolky povolené. V MH rapidně narostl počet představení. Oproti ostatním letům se zvýšily počty repríz, některé hry byly opakovány až třikrát. Oba spolky patřily mezi ty, které přežily perzekuční snahy o zákaz jejich činnosti, kdy až 60% ochotnických spolků bylo zakázáno. Zřejmě z tohoto důvodu právě tak narostl počet představení, protože je navštěvovali diváci z širokého okolí. V MH nebyla bezprostředně po skončení války činnost přerušena, zatímco ve Mšeně byla činnost ukončena z politických důvodů, někteří členové byli označeni za kolaboranty, a obnovena byla až v květnu 1948. Po válce odešlo mnoho členů obou spolků do pohraničí. Proto byla později členská základna rozšířena o mladé.

Co se týče stanov obou spolků, v obecných ustanoveních jsou shodné, liší se pouze stylistikou a v drobných upřesněních. Mnichovohradištský spolek má více rozpracovanou strukturu funkcionářů a oproti Mšenu ještě zaveden vnitřní domácí řád a knihu přání. Velmi překvapivé ustanovení obsahují mšenské stanovy z roku 1873, v nichž je konstatováno, že žena může být členem výboru v případě, že ji zvolí valná hromada, a to s rovnocenným hlasem s mužskými členy. V podmínkách maloměsta v době začínajících emancipačních snah je toto ustanovení důkazem smýšlení předcházející svou dobu.

Soubor dochovaných plakátů v MH je sice velmi rozsáhlý, ale přesto neúplný, jak dokazují jednotlivé účty k představením plakáty nedoloženými. Plakáty k repertoáru mšenského divadla jsou dochovány pouze v torzu. Výchozí situace k analýze repertoáru byla tedy nepoměrná vzhledem k počtu dochovaných plakátů, ve Mšeně (cca 50) v MH (cca 650). Seznam divadelních her SDO Mácha uvedený v přílohách byl doplněn údaji z pamětní knihy. Výsledek komparace nemá tedy tak silnou výpovědní hodnotu. Přesto se zde naleznou styčné body, které naznačují, že oba soubory ve výběru her sáhli po osvědčeném repertoáru pražských divadel (již censurovaném) či edičně vydaných divadelních kusech, po vzniku ÚMDOČ pak využívali jejich služeb, neboť jim tato organizace velmi ulehčovala činnost tím, že zveřejňovala seznam vhodných her i s informacemi, zda již byly censurované a která divadelní agentura, kterou hru zastupuje a komu je tedy nutno zaplatit poplatek za autorská práva.

Repertoár se v počátku existence obou ochotnických spolků nevymykal běžným trendům. Hráli se hry jako Loupežníci na Chlumu, Čech a Němec nebo Nalezenec. U obou spolků patřili mezi oblíbené obrozenečtí autoři P. Šedivý, J. N. Štěpánek a J. K. Tyl. Především šlo o veselohry. Ve druhé polovině 19. století autory objevujícími se na obou scénách byly J. K. Tyl, J. J. Kollár, F. Šamberk, L. Stroupežnický. Obě divadla se pustila i do tak náročného žánru jako je opera (MH – Blodkova V Studni a Smetanova Prodaná nevěsta, Mšeno – Janáčková Její pastorkyňa). Obě divadla dávala prostor i místním autorům. Za první světové války oba soubory hrály shodně hry J. Skružného a J. Hilberta. Za první republiky provází oba spolky velká rozmanitost žánrů i autorů. Za druhé světové války jasně převažovala u obou spolků veselohra a témata, která prošla censurou.

Sociální strukturu herců a funkcionářů tvořili v počátcích spolků řemeslníci. Později se na aktivitách spolku podílela i společenská elita města. Podle seznamu členů dochovaného z 20. let 20. století v MH se dominantnější skupinou stávali úředníci. Pro Mšeno pro toto pozdější období nemáme ekvivalent, protože matrika je dosud nepřístupná.

Oba spolky měly ve svých stanovách zakotveno, že čisté výnosy jejich představení budou použity na dobročinné účely. V době před spolkovým zákonem byla praxe při povolování divadelních představení taková, že zisk z divadelního představení musel být určen na charitu, jinak by představení nebylo povoleno. Oba spolky přispěly na stavbu Národního divadla v Praze, přispívali jiným místním spolkům a na chudé, také pamatovali na občany postižené živelnými pohromami nebo se spolupodíleli na realizaci pamětních desek významných osobností. Jediná přímá spojitost mezi městy, která se objevila ve studovaných pramenech, je pomoc mnichovohradišťské Měšťanské besedy mšenským obyvatelům postiženým požárem v roce 1867, bohužel podle dobového tisku se tato akce nesečkala s větším zájmem obecnstva. Odlišností v Mnichově Hradišti bylo založení vlastního stavebního fondu divadla, do kterého odváděli většinu svých zisků.

Konstatuje-li František Černý, že divadelní představení amatérů byla zpočátku hrána v soukromých bytech a jen výjimečně ve veřejných prostorách, patří Mšeno vzhledem k prvním divadelním produkcím v hostinci, k těmto „výjimkám“. Zatímco mnichovohradišťští ochotníci podle Františky Mrázové odehráli své první představení v soukromém domě u Rennerů. Historie obou spolků je prostoupena snahou o získání důstojných prostor pro divadelní činnost. Mnichovohradišťští došli ve svých snahách dále tím, že usilovali přímo o postavení vlastní divadelní budovy. Ani jeden z nich svého cíle ve sledovaném období ani později nedosáhl. Oba spolky použily pro své zájmy systém tzv. akcií. Mšenskému spolku se podařilo tímto způsobem shromáždit prostředky na zařízení zničeného divadla dlouhodobě přerušenu činností. SDO Tyl vytouženého cíle, získat tímto způsobem materiál ke stavbě vlastního divadla, nedosáhl.

Působení obou spolků ve veřejném prostoru se odráželo v mnoha rovinách. Nejdůležitější funkci zastávalo divadlo v oblasti sociálněekonomické, v době omezených sociálních jistot poskytovalo finanční prostředky potřebným. Také zasahovalo do života řemeslníků a obchodníků tím, že jejich produkty potřebné pro divadelní účely, získaly pravidelné odběratele. Česká ochotnická divadelní představení přispívala také k šíření národních myšlenek. Divadlo jako veřejné médium té doby napomáhalo v šíření národního povznesení. Také na poli morálním a výchovném mělo značný vliv. Spolek svým členům, ale i obecnstvu, také poskytoval možnost trávení volného času a zábavu. Prostřednictvím spolků docházelo také k vzdělávání obyvatel např. zhlédnutím historické hry nebo hry od zahraničního autora.

Zaměřila jsem své snahy na dosud komplexněji nezpracovanou historii spolku SDO Mácha ve Mšeně, bohužel přes kusé prameny se mi nepodařilo podat celkový obraz tohoto spolku. Avšak i když nelze z historie dvou spolků zcela zobecňovat, je možné díky obsáhlejšímu fondu k historii mnichovohradištského divadla doplnit obecné informace ke spolku ve Mšeně. Až na malé odchylky způsobené místními poměry se historie a vlastní činnost obou spolků neliší.

Prameny a literatura

1. Prameny

1) Div. odd. Národního muzea:

Soubor Mácha ve Mšeně zve na oslavu 150 let trvání. 1954. T 10029/3.

2) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 880; sign. 8/5; období 1869-1903; kart. 81 (účty)

3) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1079; sign. 18/2/36; období 1907-1936, kart. 429, 430 (bližší určení povolení her)

4) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1197; sign. 3/16 h; období 1939-1943, kart. 654

5) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1230; sign. 4/2 m; období 1937-1943; kart. 699, 700 (bližší určení trestní nález)

6) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1506; sign. 4/2 m; období 1944; kart. 906 (bližší určení stanovy)

7) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1520; sign. 7/16; období 1944-1945; kart. 913

8) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1840; č. p. 1-192; rok 1921; kart. 1008 (bližší určení sčítání lidu)

9) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1840; č. p. 193-326; rok 1921; kart. 1008 (bližší určení sčítání lidu)

10) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1741; č. p. 1-170; rok 1910; kart. 967 (bližší určení sčítání lidu)

11) Státní okresní archiv Mělník; fond Okresní úřad Mělník; inv. č. 1741; č. p. 171-326; rok 1910; kart. 968 (bližší určení sčítání lidu)

12) Státní okresní archiv Mělník; fond Archiv města Mšena; č. fond 79; období 1585-1945; pozn. Nezpracované; 1) Kniha kázání (obnovena v roce 1867 po požáru ve Mšeně, vedena do roku 1911); 2) Matrika obce Mšena – cizinci (založena 1. 1. 1881 na základě sčítání lidu) 3) Seznam mšenských občanů (Abecedně seřazeno v letech 1797-1846) 4) Matrika občanů, jimž bylo uděleno právo měšťanské ve Mšeně (1870-1918) 5) Jednací protokol městské rady (1923-1929) 6) Radní protokol (1807-1811)

13) Státní okresní archiv Mělník; Mělnické listy (1942-1960), Ohlas (1945-1948), Nové Mělnicko (1962-1975), Mšenské noviny (1996-2009)

14) Státní okresní archiv Mělník; fond KaSS Mšeno – František Vítouš; pozn. nezpracovaný; 1) Soubor Mácha (1986) 2) Scénáře (1979, 1980, 1981, 1982) 3) Pan Josef Stáhlík

15) Národní archiv Praha; fond České místodržitelství Praha – všeobecné – 1884-1890; zn. fondu: ČM 1884-1900; signatura 30/221/2; kart. 4189 (bližší určení stanovy spolku divadelních ochotníků ve Mšeně 1886, 1888)

16) Státní oblastní archiv v Praze; fond Matrik; obec Mšeno; okres Mělník; index narozených 1830-1942; sign. Mšeno 33

- 17) Státní oblastní archiv v Praze; fond Matrik; obec Mšeno; okres Mělník; index zemřelých 1830-1942; sign. Mšeno 35
- 18) Státní oblastní archiv v Praze; fond Matrik; obec Mšeno; okres Mělník; sign. Mšeno 24, Mšeno 22, Mšeno 15, Mšeno 32, Mšeno 29, Mšeno 8
- 19) DS MÁCHA, *Pamětní spis k jubilejní oslavě 120letého trvání Ochoťnického divadla ve Mšeně u Kokořína (1804 – 1924)*, vydaly Českomoravské tiskařské podniky v Mladé Boleslavi
- 20) *Pamětní kniha divadelního ochotnického spolku Mácha*, uložena u pana Nováka ve Mšeně
- 21) *Pamětní kniha spolku divadelních ochotníků Tyl v Mnichově Hradišti*, v držení SDO Tyl
- 22) Muzeum města Mnichovo Hradiště, fond Spolek divadelních ochotníků Tyl, kart. 1-7, p. č. 1-14

2. Použité webové stránky

- 1) WEBOVÉ stránky města-spolky:
<http://www.mestomseno.cz/index.php?cmd=page&id=1>
- 2) WEBOVÉ stránky města - spolky - Mácha (Ochoťnické divadlo ve Mšeně):
<http://www.mestomseno.cz/index.php?cmd=page&id=630&lang=cs>
- 3) WEBOVÉ stránky amatérského divadla:
<http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php/%20/files/other/http/files/other/main.php?data=geo&id=992>
- 4) WEBOVÉ stránky Národního divadla:
<http://www.narodni-divadlo.cz/cs/narodni-divadlo/historie>
- 5) WEBOVÉ stránky katastrálního úřadu: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>
- 6) WEBOVÉ stránky divadelního ústavu: <http://db.divadelni-ustav.cz/fdb/index.php>
- 7) WEBOVÉ stránky numismatické encyklopedie: <http://p-numismatika.cz/>

3. Literatura

1. BUDIL, Vladimír, HNÍZDIL, Stanislav a ČERVINKA, Jozef. *700 let Mnichova Hradiště: 1279 - 1979*. Mnichovo Hradiště: Městský národní výbor, 1979. 118 s.
2. CINIBULK, Jos. B., ed. *50 let spolku Romanova, rodáků a přátel Mšena a okolí v Praze: 1894-1944 ...* V Praze: Spolek Romanov, 1947. 136 s.
3. CÍSAŘ, Jan et al. *Cesty českého amatérského divadla: vývojové tendence*. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998. 444 s. ISBN 80-7068-129-2.
4. ČERNÝ, František. *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918: (čtení o tom, co dávalo divadlo občanům středně velkých českých měst)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 397 s. ISBN 80-200-1074-2.
5. ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000, 410 s. ISBN 8020007822.
6. ČERVENKA, Karel: Památky města Mšena, Praha 1878, s. 127n.
7. HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav a KAŠPAR, Jaroslav. *Vademecum pomocných věd historických*. 3., opr. a dopl. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 544 s. ISBN 80-7319-004-4.
8. HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost* [online]. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999, 275 s., barev. fot. ISBN 8020408096.
9. JISKRA, Pavel. *Ilustrovaný průvodce Kokořínskem, krajem Máchovým: letovisko Mšeno v Kokořínsku, nejprůhodnější východiště k vděčným výletům: do Mšenského a Dubského Švýcarska, na Kokořín, Hradsko, do Liběchova, na Horní Vidim, Housku, na Nedovesku, Vrátenskou Horu a Bezděz ...* Ve Mšeně: Okrašlovací spolek pro Mšeno a okolí, 1932. 99, [I] s.
10. KÁRNÍK, Zdeněk, ed. *K novověkým sociálním dějinám českých zemí. II., Z dob rakouských a předlitavských (1848-1918)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998. 159 s. ISBN 80-7184-496-9.
11. KLADIWA, Pavel, ed. a ZÁŘICKÝ, Aleš, ed. *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918: výstup z vědeckého semináře, pořádaného katedrou historie a Centrem pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd České republiky v Praze ve dnech 6. a 7. listopadu 2008 v prostorách auly Ostravské univerzity*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7368-688-8.
12. KRAFLOVÁ, Hana. *Rudolf Těsnohlídek a Vánoční strom republiky: k počátkům československé tradice (1919-1929)*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008. 119 s. ISBN 978-80-7028-337-0.
13. LADECKÝ, Jan, ed. *Příspěvky k dějinám českého divadla; zároveň Seznam předmětů divadelního oddělení Národopisné výstavy československé roku 1895*. Praha: Divadelní odbor, 1895. 198 s., [2] l. obr. příl.
14. LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 9788024616834.
15. NÁRODNÍ GALERIE. Sympozium. *Divadlo v české kultuře 19. století: sborník symposia poř. Ústavem teorie dějin umění ČSAV a Nár. galerií v Plzni 10.-12. 3. 1983*. Praha: Národní galerie, 1985. 351 s. Studie a materiály / Nár. galerie; 2.
16. PROCHÁZKOVÁ, Lenka; *Divadelní život v Mnichově Hradišti 1835 – 1918.*; Bakalářská práce. Hradec Králové 2013. 64 s. a příl. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Historický ústav.
17. PRŮŠKOVÁ, Helena. *Můj dům, můj hrad*. 1. vyd. Mnichovo Hradiště: Společnost přátel barokní kultury, 2006. 151 s., [14] s. obr. příl. ISBN 80-239-8279-6.

18. RYDVAN, Jakub, ed. a TALÍK, Vojtěch, ed. *Ve službách Thalie: české divadlo ochotnické: soubor dokladových statí. [I. díl. 1. vyd. V Olomouci: Hanácká knihtiskárna, 1944. 237 s.*
19. STÁHLÍK, Josef - ŠARŠA, Karel: Přehled divadelního ruchu na Mělnicku. In: *Mělnicko - z jeho života a práce. Mělník 1936*
20. ŠTĚPÁN, Pavel, *150 let trvání ochotnického divadla v Mnichově Hradišti, Mnichovo Hradiště 1983*
21. TICHÝ, Josef. *Kapitoly z kroniky českého města, 600 let Mšena. Vydal MNV Mšeno, 1967,E-6*77221*
22. VALENTA, Jiří, ed. a ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava, ed. *Místopis českého amatérského divadla. Vyd. 1. Praha: IPOS - Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2001-2002. 2 sv. ISBN 80-7068-144-6.*
23. VONDRA, Roman. *České země v letech 1792–1848: formování novodobého českého národa ve věku cylindrů, krinolín a nástupu páry. 1. vyd. Praha: Libri, 2013, 397 s. ISBN 9788072775033.*
24. VONDRÁČEK, Jan a MÜLLER, Vladimír, ed. *Dějiny českého divadla. Doba obrozenská 1771-1824. 1. vyd. Praha: Orbis, 1956. 688 s., [56] obr. příl. Knihovna divadelní tvorby.*
25. VONDRÁČEK, Jan. *Dějiny českého divadla. Doba předbřeznová 1824-1846. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 490, [ii] s., [46] s. obr. příl. Knihovna divadelní tvorby.*
26. VÝBOR TJ SOKOL MŠENO Připravila komise pro vydání publikace, 110 let tělovýchovy ve Mšeně, vytiskla Severografia Liberec, 1975, 2000 výtisků

Přílohy

Seznam příloh

1. Seznam divadelních her hraných souborem Mácha
2. Seznam divadelních her hraných souborem Tyl
3. Seznam herců a funkcionářů SDO Mácha
4. Seznam herců a funkcionářů SDO Tyl